

Walsh Máté Gergely

KALÓZOK A TUDOMÁNYOS KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKIADÁS VILÁGÁBAN – II. RÉSZ*

IV. A STEMS KIADÓI ÁGAZATTAL SZEMBEN MEGFOGALMAZOTT KRITIKÁK

A tudományos közösségnek és a tudományos kalózoknak a tankönyv-, illetve a tudományos kiadói ipar eddigiekben vázolt üzleti modelljeivel, valamint a 21. század társadalmában betöltött szerepével szembeni kritikája alapvetően háromirányú. Egyrészt a társadalmi igazságosság, a tudáshoz való hozzáférés szabadságának fontosságára hívják fel a figyelmet, másrészt a tudományos kiadói ipar működésének visszásságait támadják, harmadrészt pedig a kiadói ipar által alkalmazott technikai, másolásvédelmi megoldások, szerződési feltételek nehézségére mutatnak rá. Az első és a harmadik érvet az Alexandra Elbakyan által alapított Sci-Hub kalózoldal kapcsán már érintettük, a második érv pedig a tudományos kiadói ipar oligopolizálódása és rendkívüli profitabilitása kapcsán került elő. Ezen kérdések közül a következőkben a tudáshoz való hozzáférés szabadságának és a tudományos kiadói ipar működésének, a szerzők kiszolgáltatottságának kérdéseit vesszük közelebről szemügyre, és amennyire lehetséges, jogi szempontból is értelmezzük.

A harmadik kérdéssel, a tudományos társadalom átalakulásának és a fogyasztási szokások megváltozásának kérdésével kapcsolatban ezzel szemben talán elég annyit felidézni, hogy a specializált tudományos kiadói ipar kezdetei óta eltelt időben a „standardizált” tudományos cikk vált a tudományos kommunikáció fő médiumává, köszönhetően rögzült szerkezetének és a monográfiáknál jóval rövidebb terjedelmének, amely a gyors áttekintést segíti. Emellett az elmúlt pár évtized fő trendjének a digitalizációt tekinthetjük. Napjainkban a tudományos folyóiratoknak már körülbelül 90%-a elérhető digitális formában, és a digitális tartalmak térnyerése figyelhető meg a könyvkiadásban is. Világszinten az immár sokmillió tudományos közösség több millió tudományos publikációt termel, és több milliárd tudományos publikációt vesz kézbe, tölt le, tekint át minden évben. A letöltött tudományos publikációk többségét azonban soha nem olvassa el, és még a fontosnak tartott írásokat sem olvassa végig az időhiánynak és a folyamatos információdömpingnek köszönhetően. Ehelyett a kereshetőség, áttekinthetőség, a jó elérhetőség vált a fő szemponttá, valamint az, hogy a tudományos műveket bármikor bárhol el lehessen érni, és hogy kezelhetővé váljon a korunk tudománya által létrehozott egyre bővülő és gyorsuló adatfolyam. Nem meglepő tehát, hogy

* A Szegei Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Összehasonlító Intézetében folytatott tanulmányok keretében készített, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán szerzői jog kategóriában díjazott szakdolgozat szerkesztett változata.

a tudományos kalózkodás fő motivációja, a hozzáférés hiánya mellett, az illegális megoldások, mint például a Sci-Hub kényelmes használata. A tudományos kiadói ipar ennek ellenére elsősorban a digitális felhasználás korlátozására törekszik, például az e-könyvek kvázi fizikai műpéldányokká redukálásával.

1. A tudáshoz való hozzáférés szabadságának kérdése

A tudományos kommunikáció és a tudáshoz való szabad hozzáférés kérdése kapcsán Elbakyan az Elsevier v. Sci-Hub-ügyben eljáró New Yorki-i kerületi bíróságnak írott levelében a következőképpen fogalmaz: „Amikor diák voltam egy kazahsztáni egyetemen, nem volt hozzáférésem egy tudományos cikkhez sem. Ezekre a cikkekre szükségem volt a kutatásomhoz. A 32 dolláros ár örület, ha több tíz vagy több száz ilyen cikket kell átfutnia a kutatáshoz.” Majd a Sci-Hubot az Elsevierrel összehasonlítva és a kiadóvállalat üzleti modelljét kritizálva így folytatja levelét: „Az Elsevier ezzel szemben zsarolási elven működik: ha nem küld az ember pénzt, nem olvashat egy cikket sem. Az én oldalamon mindenki annyi cikket olvashat ingyen, amennyit csak akar... Az összes cikket az oldalukon [az Elsevier oldalán] kutatók írták, és a kutatók nem látnak pénzt abból, amit az Elsevier gyűjt. Ez nagy különbség a zene- és a filmiparhoz képest, ahol a szerzők pénzt kapnak minden egyes eladott másolat után... Miért küldik a munkáikat akkor az Elseviernek? Azért, mert úgy érzik, hogy muszáj, mert az Elsevier a tulajdonosa az úgynevezett 'magas impaktú' folyóiratoknak. Ha azt akarja egy kutató, hogy elismerjék, hogy karriert fusson be, publikálnia kell az ilyen folyóiratokban.”¹¹⁰ A későbbiekben egy, a TorrentFreak internetes szakhíportálnak adott interjújában ezt a gondolatmenetet az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának* (EJENY) 27. cikk 1. pontjára való hivatkozással egészítette ki,¹¹¹ miszerint: „Minden személynek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek élvezéséhez, valamint a tudomány haladásában és az abból származó jótéteményekben való részvételhez.”¹¹² Álláspontja szerint az EJENY 27. cikk 2. pontja által deklarált azon jog, hogy mindenki megvédhesse az általa alkotott tudományos termékkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekeit, az Elsevierre és más kiadóvállalatokra nem értelmezhető, mivel a kiadóvállalatok nem tekinthetők szerzőnek, pusztán csak kihasználják mások szerzői jogait, így tevékenységük valójában illegális.¹¹³

Annak ellenére, hogy Elbakyan merton tudományethoszt idéző elvi álláspontját, miszerint a tudáshoz, tudományos eredményekhez való szabad hozzáférés, azok szabad megosztása alapvető emberi jog, ebből kifolyólag legyen teljesen szabad és ingyenes, valószínűleg inkább retorikai, mintsem jogi érvek szánta, könnyebb jogi, mint gazdasági szempontból

¹¹⁰ <https://torrentfreak.com/images/sci-hub-reply.pdf> (utolsó megtekintés: 2018. 01. 28.).

¹¹¹ Ernesto Van der Sar: Sci-Hub Tears Down Academia's "Illegal" Copyright Paywalls. TorrentFreak: <https://torrentfreak.com/sci-hub-tears-down-academias-illegal-copyright-paywalls-150627/> (utolsó megtekintés: 2018. 02. 01.).

¹¹² <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng> (utolsó megtekintés: 2018. 01. 28.).

¹¹³ Ernesto Van der Sar: i m. (111).

értelmezni. Bármely tudományos folyóirat működtetéséhez szükség van ugyanis például szerkesztőre, aki a megjelentetni kívánt cikkek válogatását, a szövegek gondozását végzi, illetve aki összeállítja a folyóiratszámokat. Értelemszerűen szükség van valamilyen minimális infrastruktúra biztosítására is (pl. számítógép, internetkapcsolat, elektromos áram, honlap, tárhely stb.), amely lehetővé teszi a kiadói munkát, az összeállított folyóiratszámoknak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételét. Ha a folyóirat nemcsak online, hanem nyomtatott formában is megjelenik, ezek a költségek természetesen nyomtatási és raktározási költségekkel is kiegészülhetnek, a könyvkiadás költségeiről már nem is beszélve. Valamennyi tudományos publikáció előállítására költségekkel jár tehát, akkor is, ha adott esetben ezek csekély mértékűek. Legfeljebb nem mindig az olvasó/felhasználó állja a költségeket, hanem példának okáért maguk a szerzők vagy a támogatók, esetleg az önkéntesek teszik lehetővé munkájukkal a folyóirat megjelenését.¹¹⁴ Gazdasági szempontból éppen ezért az ingyenesség követelése helyett ésszerűbbnek tűnik inkább azon eltűnődni, hogy a tudományos kiadói ipar a tudományos közösség igényeinek megfelelően, a költségek és az előnyök arányos elosztásával működik-e, avagy sem. Elbakyan „jogi érvelése” ezzel szemben mindképpen megalapozott annyiban, hogy az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata*, amelyet az ENSZ harmadik közgyűlése 1948. december 10-én fogadott el,¹¹⁵ valóban tartalmazza 27. cikkében a hivatkozott jogokat.

Kérdés ugyanakkor, hogy ez a polgári és politikai (első generációs), valamint a gazdasági, szociális és kulturális (második generációs) jogok katalógusát nem kötelező jelleggel rögzítő nyilatkozat bír-e bármilyen gyakorlati jelentőséggel, illetve ha igen, akkor miként illeszkedik a szerzői jog rendszerébe. Milyen szerzői jogi jogintézménynek felel meg a tudomány haladásában és az ebből származó jótéteményekben való részvétel Elbakyan által hivatkozott joga, illetve hogyan egyeztethető ez össze a szerzők, kiadók, adatbázis-előállítók jogaival.

1.1. A szerzői jog és az emberi jogok

A válasz az első kérdésre az, hogy az EJENY közvetlen gyakorlati jelentősége igen csekély. Elsősorban elvi tételek rögzítésének, példának, kiindulópontnak kell tekinteni éppen amatt, mert nem egy kötelező erejű dokumentumról van szó, illetve esetjog sem épül rá. Jelentősége szerzői jogi szempontból mindenekelőtt abban áll, hogy ez volt az első nemzetközi multilaterális norma, amely a kulturális jogok garanciájaként, mint emberi jogot rögzítette a szerzői jogi oltalom biztosítását, valamint a szerzői jog korlátjainak felállítását egyaránt.¹¹⁶

¹¹⁴ Bill Cope, Mary Kalantzis: Changing knowledge ecologies and the transformation of the scholarly journal. In Bill Cope, Angus Philips (szerk.): *The Future of the Academic Journal*, 2. kiad. Chandos Publishing, 2014, Oxford UK, p. 15–16.

¹¹⁵ Sári János, Somody Bernadette: *Alapjogok – Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó, Budapest, p. 25.

¹¹⁶ Gyenge Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere.* HVG Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, p. 23–24.

Az EJENY 27. cikke a dologi jogi szabályozáshoz hasonló, szűken értelmezett szellemi tulajdonként történő felfogása helyett a kulturális javak termelésének elősegítését és a kulturális javakhoz való minél szélesebb körű hozzáférés biztosítását tekinti a szerzői jog feladatának, s ezáltal egy, az olvasók/felhasználók érdekeit jobban figyelembe vevő, azokat a kulturális javak előállítóinak érdekeivel egyensúlyba hozni igyekvő szerzői jogi jogfelfogás elvi alapját fogalmazta meg. Nem szabad ugyanakkor egyoldalúan értelmezni az EJENY e rendelkezését, mivel az érem másik oldala, a tulajdonvédelem, az EJENY 17. cikke révén ugyanúgy jelen van az emberi jogoknak a nyilatkozat által felsorolt katalógusában. E sorok szerzőjének véleménye szerint pontatlan és a jogértelmezés szempontjából is vitatható Gyenge Anikó azon megállapítása, miszerint: „Az EJENY a szerzői művek védelmét a dologi tulajdonra vonatkozó emberi jogtól teljesen elkülönítve kezeli, más szerkezeti egységben, a házasságról, családról és a lelkiismereti szabadságról szóló rendelkezések között helyezi el, és egyáltalán nem utal arra, hogy a szerzői jognak tulajdoni jelleget kellene öltetnie. Ebből pedig legalábbis az következik, hogy az EJENY összefüggésrendszerében a szerzői jogot nem is a dologi tulajdonra vonatkozó korlátozások mögött húzódó megfontolások érintik, hanem azok, amelyeknek az a célja, hogy a harmadik személyek kultúrához való hozzáférése elé ne gördüljenek aránytalan akadályok.”¹¹⁷ Az EJENY ugyanis nem a szerzői jogot, hanem a tulajdonhoz való jogot tárgyalja a családról és a lelkiismereti szabadságról szóló rendelkezések között. A tulajdonhoz való jog ily módon történt elhelyezéséből azonban nem következik, hogy természetét tekintve azokkal azonos lenne, szemben a kulturális jogok körébe tartozó, a tulajdonhoz való jogtól „markánsan eltérő” szerzői joggal. Az EJENY szerkesztetlenségéből vagy más szempontok alapján történt szerkesztéséből nem érdemes messzemenő következtetéseket levonni.

Az EJENY hatással volt több, a későbbiekben elfogadott, kötelező erővel bíró nemzetközi jogi normára, valamint e kötelező normák révén egy sor nemzeti jogszabályra, így többek közt a hatályos magyar szerzői jogi törvényre is. Példának okáért az ENSZ XXI. ülésszaka által 1966. december 16-án elfogadott *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmány* (GSZKJNE)¹¹⁸ 15. cikke lényegében átvette az EJENY 27. cikkének a szerzői jogi oltalomra és annak korlátozásának szükségességére vonatkozó megfogalmazását.¹¹⁹ A tulajdonvédelem pedig az Európa Tanács által 1950. november 4-én Rómában elfogadott *Emberi Jogok Európai Egyezménye* (EJEE) 1952. március 20-án Párizsban elfogadott *Első Kiegészítő Jegyzőkönyvének*¹²⁰ 1. cikkével részesült a kulturális jogokkal azonos szintű nemzetközi jogi, emberi jogi védelemben. Megjegyzendő egyébként, hogy bár az EJEE a szerzői jogi oltalomról kifejezetten nem tesz említést, *Első Kiegészítő Jegyzőkönyvének* hivatkozott cikke a magántulajdon köz érdekében történő korlátozásáról is szól,

¹¹⁷ Gyenge: i. m. (116), p. 23–24.

¹¹⁸ Kihirdette: 1976. évi 9. törvényerejű rendelet.

¹¹⁹ Gyenge: i. m. (116), p. 25

¹²⁰ Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény.

s e rendelkezést az EJEE értelmezését végző *Emberi Jogok Európai Bírósága* (EJEB) több döntésében a szellemi alkotások oltalmára alkalmazhatónak találta.¹²¹

A szerzői jogról szóló, jelenleg is hatályos 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban Szt.) miniszteri indokolása¹²² a törvény preambulumaéhoz kapcsolódóan szintén a tulajdonvédelemnek és a kulturális jogok védelmének fenti, a nemzetközi emberi jogi szabályozásban megjelenő ellentétét tükrözi. Egyfelől kifejezetten hivatkozik az Alkotmánybíróságnak az előző Alkotmány¹²³ tulajdonvédelmi rendelkezéseire alapuló, a 17/1992. (III. 30.) AB határozatban és az 1338/B/1992. AB határozatban megnyilvánuló tulajdonvédelmi, illetve a tulajdonvédelmet a szellemi alkotások jogára is kiterjesztő gyakorlatára, valamint Magyarországnak a GSZKJNE 15. cikk 1. pontjából fakadó szerzői jogi oltalmi kötelezettségére.¹²⁴ Másfelől nemzetközi jogszabály hivatkozása nélkül célként fogalmazza meg a szellemi alkotás ösztönzését, az egyetemes és az európai kultúra értékeinek védelmét, illetve az egyensúly megteremtését és fenntartását a szerzők és más jogosultak, a felhasználók, valamint a tágabban vett közönség érdekei között.¹²⁵ A tételes törvényi szabályozás szintjén ugyanez a kettősség jelenik meg egyrészt a szerzői jog kizárólagosságára, a szerzők személyhez fűződő és vagyoni jogainak, valamint a szerzői jogi jogosultak és a kapcsolódó jogi jogosultak jogainak kiterjedt védelmére, másrészt a szerzői jog korlátait alkotó jogintézmények, a védelmi idő, a jogkimerülés (a szerzői jog határai), valamint az Szt.-ben taxatív felsorolt szabad felhasználási esetek¹²⁶ formájában. A dolgozat témáját ez utóbbi jogi eszközök, a szabad felhasználás esetei érintik elsősorban, pontosabban annak a kérdése, hogy a tudomány és az oktatás céljainak érvényesülését szolgáló szabad felhasználások összeegyeztethetők-e Elbakyan és a Sci-Hub tevékenységével, valamint általánosságban a tudományos művek szempontjából releváns szabad felhasználások értelmezhetők-e korunk igényeinek megfelelően. Azonban mielőtt rátérnénk azonban a szabad felhasználás feltételeinek tárgyalására, szólni kell az ezt nagyban alakító nemzetközi és uniós specializált szerzői jogi normákról is.

1.2. A szabad felhasználás nemzetközi és uniós jogi normái

A nemzetközi szerzői jogi jogalkotás egyik első és e dolgozat témája szempontjából is az egyik legfontosabb produktuma a Bernben 1886. szeptember 9-én elfogadott, az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló *Berni Uniós Egyezmény* (BUE)¹²⁷ volt, amely mind a

¹²¹ Gyenge: i. m. (116), p. 24–25.

¹²² Miniszteri indokolás az 1999. évi LXXVI. törvényhez.

¹²³ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányára.

¹²⁴ I. m. (122.), Általános indokolás I. 1.

¹²⁵ I. m. (122.), Általános indokolás I. 2.

¹²⁶ Szt. 34–41. §.

¹²⁷ Jelenleg hatályos szövegét kihirdette: 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről.

mai napig a nemzetközi szerzői jog alapját képezi.¹²⁸ Eddig öt felülvizsgálaton (Berlin 1908. november 13., Róma 1928. június 2., Brüsszel 1948. június 26., Stockholm 1967. július 14., Párizs 1971. július 24.) és két kiegészítésen (Párizs 1896. május 4., Bern 1924. március 20.) esett át. E dolgozat lezárásakor 2017 januárjában épp 175 tagja van,¹²⁹ Magyarország 1922-óta tagja az egyezmények.

A BUE számos fontos nemzetközi szerzői jogi alapelvet fektetett le, így például a *nemzeti elbánás elvét*, ami azt jelenti, hogy a tagállamoknak a BUE valamely más részes tagállamából származó műveket ugyanolyan szintű védelemben kell részesíteniük, mint saját állampolgáraik műveit. E szabály megállapításával párhuzamosan rögzítette az egyezmény a más BUE-tagországból származó külföldieket megillető *minimumjogokat* is.¹³⁰ A BUE mint alapelv rögzítette továbbá, hogy a szerzői jogi védelem nem köthető semmilyen alakisághoz,¹³¹ illetve hogy szerzői jogi jogsértések esetén annak az államnak a jogát kell alkalmazni, ahol az oltalmat igényelték. Ez utóbbi alapelv az úgynevezett *lex loci protectionis* elve.¹³² A védelmi idő nemzetközi minimumát *post mortem auctoris* 50 évben határozta meg az egyezmény, de a tagállamok ettől hosszabb időtartamot is meghatározhatnak (Magyarország esetében példának okáért ez p. m. a. 70 év jelenleg).¹³³ Végezetül a BUE rögzítette először 9. cikkének (2) bekezdésében a többszörözésre vonatkozóan a nemzetközi szerzői jogi kivételek és korlátozások bevezethetőségét eldönteni segítő úgynevezett „háromlépcsős tesztet”, miszerint: „Az Unióhoz tartozó országok törvényhozó szervei jogosultak arra, hogy különleges esetekben lehetővé tegyék az említett művek többszörösítését, feltéve, hogy az ilyen többszörösítés nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit.” A BUE-t követő valamennyi nemzetközi szerzői jogi egyezmény átvette ezt a tesztet fokozatosan valamennyi vagyoni jogra kiterjesztve azt.¹³⁴ A hatályos magyar szerzői jogi törvény is így tett a *Treaty on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* (TRIPS) 1. C) Melléklet 13. cikke, valamint a *WIPO Copyright Treaty* (WCT) 10. cikke hatására.¹³⁵

A *Treaty on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* vagy más néven TRIPS-megállapodás,¹³⁶ amely a szellemi tulajdon kereskedelemmel összefüggő kérdéseit szabályozza, 1995. január 1-jén jött létre. Jelentőségét szerzői jogi szempontból részben az adja, hogy a tagállamok számára előírja a BUE 1–21. cikkének való megfelelés kötelezettségét

¹²⁸ *Legeza Dénes* (szerk.): A szerzői jog mindenkinek. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2017, p. 281–282.

¹²⁹ http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=15 (utolsó megtekintés: 2018. 01. 28.).

¹³⁰ *Legeza*: i. m. (128), p. 283–284.

¹³¹ *Legeza*: i. m. (128), p. 284.

¹³² *Legeza*: i. m. (128), p. 278.

¹³³ *Legeza*: i. m. (128), p. 284.

¹³⁴ *Legeza*: i. m. (128), p. 285.

¹³⁵ *Gyertyánfy Péter* (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 245.

¹³⁶ Kihirdette: 1998. évi IX. törvény.

(a személyekhez fűződő jogokról szóló 6bis cikk kivételével). Minthogy a csatlakozás egyben a WTO-tagság feltétele is, a TRIPS-megállapodás nagymértékben kiterjesztette a BUE hatókörét.¹³⁷ Megfogalmazta továbbá az *egyenlő elbánás elvét*, miszerint az egyezményhez csatlakozó állam nem részesítheti kevésbé előnyös elbánásban a más tagállamok állampolgárait, mint amilyenben a saját állampolgárait részesíti (bizonyos, a BUE és más egyezmények által megfogalmazott kivételekkel), valamint a *legnagyobb kedvezményes elbánás elvét* is. Ez utóbbi azt jelenti, hogy ha egy tagállam valamely más ország állampolgárának biztosít előnyt, kedvezményt, kiváltságot vagy mentességet, akkor azt azonnal feltétel nélkül az összes többi tagállam állampolgárai számára nyújtania kell. Ezenkívül rögzítette a jogérvényesítés módját, illetve az ahhoz kapcsolódó vitarendezési eljárásokat, oltalmiido-minimumok felállítását tette kötelezővé, speciális adatbázis-oltalom alapjait fektette le, és a fentiekben már említett háromlépcsős teszt széles körű alkalmazhatóságát is lehetővé tette.¹³⁸

Végezetül szólni kell az 1996-ban elfogadott *WIPO Copyright Treaty-ről* (WCT),¹³⁹ amely az ENSZ szakosított szerveként 1967-ben létrejött, genfi székhelyű *Szellemi Tulajdon Világszervezetéhez* kötődik, és 94 tagállama van. E szerződést a digitális forradalom, a világháló és a szerzői jogi felhasználások számát korlátlaná tevő digitális formátumok elterjedése tette szükségessé. Rögzítette a szerzői művek online felhasználásához kapcsolódó jogokat, és egyúttal előírta a háromlépcsős teszt alkalmazását is. Rendelkezéseit az uniós Infosoc-irányelv és az Szjt. is tükrözi.¹⁴⁰

Míg az eddig tárgyalt nemzetközi egyezmények a magyar jogrendszernek a nemzetközi jog és belső jog viszonyára vonatkozó, az *Alaptörvény*¹⁴¹ Q) cikkében tükröződő dualista felfogásából következően csak közvetetten, jogszabályban történő kihirdetésüket követően érvényesülnek a belső jogban, addig az Európai Unió joga elsőbbséget élvez a tagállami belső joggal szemben. Az *Alaptörvény E)* cikkének (2) és (3) bekezdése alapján az Európai Unió általánosan kötelező magatartási szabályt is megállapíthat Magyarországon, és az esetek egy részében (rendeletek, határozatok) tagállami jogalkotás sem szükséges ezek érvényesüléséhez. Az irányelvek pedig, amelyek az uniós szerzői jog tipikus jogforrásai, implementációjuk révén alakítják ki az Unió egészét tekintve egymással összhangban lévő tagállami szabályozásokat.¹⁴² Ez utóbbi körbe tartozik a dolgozat témája szempontjából legfontosabb uniós jogi norma, az *Infosoc-irányelv*, azaz az *Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve*, amely átültette az uniós jogba a már tárgyalt WCT-t annak szomszédos jogi kérdéseket tárgyaló párjával egyetemben. Az *Infosoc-irányelv* bevezette a nyilvánossághoz közvetítés vagyoni jogát, valamint meghatározta a legfontosabb vagyoni jogok vonatkozásában a tagállamok által alkalmazható szerzői jogi kivételek, korlátozások opcionális listáját is.

¹³⁷ Legeza: i. m. (128), p. 285.

¹³⁸ Legeza: i. m. (128), p. 286.

¹³⁹ Kihirdette: 2004. évi XLIX. törvény.

¹⁴⁰ Legeza: i. m. (128), p. 287–288.

¹⁴¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).

¹⁴² Legeza: i. m. (128), p. 274.

Az itt tárgyalt kérdéseket érinti még például az *Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve* a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről, amely a kalózkodással szembeni hatékony fellépést követeli meg a tagállamoktól, illetve a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról szóló *2006/115/EK* is.¹⁴³

1.3. A vagyoni jogok releváns szabályai az Sztj.-ben

Mint láttuk, a szerzői jog a dologi jogi szabályozáshoz hasonló, a szellemi tulajdon abszolút jellegét feltételező és a kulturális jogok érvényesülését célul tűző felfogás között egyensúlyozó jogterület, amely kiterjedt emberi jogi és alkotmányos vonatkozásokkal, illetve specializált nemzetközi és uniós szerzői jogi szabályozással bír, vagy, ahogy Lontai Endre és munkatársai fogalmaznak, a szerzői alanyi jog a jogviszony abszolút szerkezete folytán kizárólagos, de nem korlátlan jog: külső és belső korlátokkal is rendelkezik.¹⁴⁴ A szerzői jog külső korlátját az alkotmányos és az emberi jogokkal való ütközése jelenti, belső korlátját pedig a specializált szerzői jogi szabályokban megjelenő, a köz- és a magánérdek érvényesülése közt egyensúlyt teremteni igyekvő rendelkezések, így például a magyar szerzői jogi törvényben taxatíván felsorolt szabad felhasználások alkotják. A szabad felhasználások alapvetően a szerző vagyoni jogait korlátozzák.¹⁴⁵ A vagyoni jogokra vonatkozó rendelkezések és a vagyoni jogok korlátait jelentő szabad felhasználások így együttesen adják a vagyoni jogok tényleges terjedelmét.¹⁴⁶ A releváns szabad felhasználások tárgyalása előtt éppen ezért szólnunk kell a téma szempontjából fontos vagyoni jogok pontos tartalmáról is. A tudományos kalózkodás szempontjából elsősorban a többszörözés, a nyilvánossághoz közvetítés, valamint kisebb mértékben a terjesztés vagyoni joga bír jelentőséggel, így a következőkben először az Sztj.-ben szabályozott vagyoni jogok legfontosabb általános, majd ezen konkrét vagyoni jogok törvényi szabályozását tekintjük át. Az ezt követő alfejezetben pedig a szabad felhasználás általános szabályairól, illetve az itt tárgyalt vagyoni jogok konkrét, a dolgozat témája szempontjából leginkább releváns korlátairól lesz szó.

Az Sztj. vagyoni jogokra vonatkozó általános szabályai szerint, melyeket az Sztj. 16. §-a tartalmaz, az (1) bekezdés szerint a szerző engedélye szükséges a mű egészének vagy valamely azonosítható részének bármilyen anyagi és nem anyagi formában történő felhasználásához, valamint a (4) bekezdés alapján a vélelem szól amellett, hogy a mű bármilyen felhasználásának arányos díjazásban kell részesülnie. A szerző vagyoni jogainak abszolút jellegét rögzítő ezen rendelkezések elvi hátterét a tulajdonvédelem alkotmányos szabályai jelentik,

¹⁴³ *Legeza*: i. m. (128), p. 290–291.

¹⁴⁴ *Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv*: Polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017, p. 127.

¹⁴⁵ *Legeza*: i. m. (128), p. 275.

¹⁴⁶ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (144), p. 128.

korlátait pedig a törvény preambulumban rögzített, annak indokolása kapcsán az előzőekben már említett érdekekre figyelemmel a szabad felhasználások alkotják.¹⁴⁷ A szerzői jogi felhasználás a mű érzékelhetővé tételét, az általa történő szellemi szükségletkielégítést jelenti (pl. egy tudományos folyóiratcikk idézése). Az olvasás önmagában még nem minősül szerzői jogi felhasználásnak. Az, hogy mi tekinthető azonosítható résznek, esetileg dönthető el, nincs elméleti minimuma. Anyagi felhasználásról akkor beszélünk, ha a mű valamilyen birtokba vehető testi dolog formájában létezik, és ennek létrehozatala, átadása, rendelkezésre bocsátása révén történik a felhasználás, nem anyagi felhasználásról pedig akkor, ha a felhasználáshoz nem szükséges a dolog átadása (pl. sugárzás).¹⁴⁸ A visszerthesség védelme kapcsán kiemelendő, hogy a jogdíj akkor is jár a szerzőnek, ha a felhasználónak semmilyen anyagi előnye nem származott a felhasználásból. A felhasználás ugyanakkor ingyenesen is engedélyezhető. Az arányossági kitétel arra vonatkozik, hogy a felhasználásból származó nagyobb anyagi előny esetén ezt tükröznie kell a jogdíjnak is.¹⁴⁹ A (6) bekezdés szerint a felhasználás nemcsak az írásbeli formához (felhasználási szerződéshez) kötött engedély hiányában, hanem az engedélyen való túlterjeszkedés esetén is jogellenes.¹⁵⁰

A többszörözés mint a vagyoni jogok egyik nevesített esete meghatározását az Sztj. 18. § (1) bekezdése tartalmazza. Eszerint: „Többszörözés: a mű anyagi hordozón való – közvetlen vagy közvetett – rögzítése, bármilyen módon, akár véglegesen, akár időlegesen, valamint egy vagy több másolat készítése a rögzítésről.” Jelentőségét az adja, hogy a digitális tartalmak engedély nélküli másolása, amely a tudományos kalózkodás tipikus módja, e vagyoni jogot érinti. Anyagi hordozó alatt a birtokba vehető testi dolog értendő, amire a mű rögzítésre kerül. A hordozó anyaga közömbös (lehet pl. számítógép merevlemeze is). A többszörözés történhet bármilyen módszerrel, technikával a műpéldány eredeti anyagára vagy más anyagra, de változhat a műpéldány dimenziója, illetve léptéke is. Nem szükséges, hogy a többszörözés eredményeképpen létrejött műpéldány mindenben azonos legyen az eredeti műpéldánnyal (például a műpéldány egy részletéről készült fotót is többszörözésként értékelte a magyar bíróság).¹⁵¹ Közvetlen rögzítésen azt kell érteni, amikor maga az eredeti műpéldány kerül közvetlenül rögzítésre (pl. könyv fénymásolása), közvetett rögzítésről pedig akkor beszélhetünk, ha nem maga a műpéldány kerül rögzítésre, hanem valamilyen közvetett megjelenése (pl. kamerával készített felvétel a vetített mozifilmről).¹⁵² Az időleges többszörözés törvényi fogalmának bevezetését az informatikai fejlődés és a kapcsolódó digitális technológiák működése tette szükségessé (pl. a számítógép memóriájában időlegesen tárolt műpéldányok kezelésére). A WCT-t létrehozó konferencián az 1. cikk (4) bekezdése kapcsán a részt vevő államok közös nyilatkozatban nyilvánították ki, hogy a BUE 9. cikkében rögzített többször-

¹⁴⁷ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 148–149.

¹⁴⁸ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 150–151.

¹⁴⁹ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 153–154.

¹⁵⁰ Sztj. 16. § (6).

¹⁵¹ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 162.

¹⁵² Legeza: i. m. (128), p. 108–109.

rözeési jogot, illetve annak BUE-beli kivételeit a digitális környezetben is érvényesnek és alkalmazhatónak tekintik. Kimondták továbbá azt is, hogy a védett mű digitális formában elektronikus eszközön történő tárolása is többszörözésnek minősül.¹⁵³

A *Szerzői Jogi Szakértő Testület* (SZJSZT) a fentieknek megfelelően többszörözésként értékelte például SZJSZT-11/2007 ügyszámú szakvéleményében a nyomtatott sajtó fénymásolását, beszkenyelését, illetve a beszkenyelt cikkek szövegfelismerő szoftverrel szerkeszthető formátumba alakítását, valamint az elektronikus sajtó hasonló jellegű feldolgozását, másolását is,¹⁵⁴ SZJSZT-36/2007/1 ügyszámú szakvéleményében pedig egy e-könyv elektronikus eszközön történő tárolását, illetve a számítógépes hálózaton átvitt művek anyagi formában való előállítását értékelte ily módon.¹⁵⁵

Az Sztj. 26–28. §-ban szabályozott nyilvánosságához közvetítés jelentőségét a tudományos kalózkodás szempontjából elsősorban az úgynevezett *peer to peer* (P2P) fájlcsere-technológia, valamint más, internetalapú, fájlmegosztások lehívásra szolgáló, interaktív nyilvánosságához közvetítésként való értelmezése adja, bár a törvény a nyilvánosságához közvetítés más, a tudományos kalózkodás szempontjából nem releváns típusait is szabályozza (pl. a sugárzás különböző változatai). A nyilvánosságához közvetítés lényegét az Sztj. 26. § (1) bekezdése alapján Gyertyánfy és szerzőtársai a következőképpen foglalják össze: „*Lényege, hogy a művet a helyszínen nem lévő személyi körnek mint nyilvánosságnak teszik közvetlenül hozzáférhetővé, úgy, hogy az elektromágneses vagy más jelekként továbbított művet a gépi eszközzel visszaalakítva, mint képeket, hangokat, jeleket (írásjeleket) érzékelhesse. A közvetítés módja sugárzás (akár GSM-hálózaton), vezeték vagy bármilyen testetlen (nem anyagi) átvitel lehet.*”¹⁵⁶ A nyilvánosságához közvetítés tehát legáltalánosabban művek távollévók számára történő érzékelhetővé tételeként definiálható.¹⁵⁷ A „közvetlenség” e körben azt jelenti, hogy nincs harmadik személy a szerzői művet a nyilvánosságához közvetítő felhasználó és a nyilvánosság, azaz azok között, akik ezt a művet érzékelhetik. Nem feltétel azonban, hogy a nyilvánosságba tartozó személyek ténylegesen vegyék is a közvetítést. Erre utal az „*érezkelhesse*” megfogalmazás. Felhasználó bárki lehet, a „nyilvánosság” pedig egy közelebbről nem meghatározott személyi kört jelent. Akkor beszélhetünk nyilvánosságról, ha az alkalmazott technológia lehetőségein belül a rendszerhez bárki csatlakozhat, azaz több címzett van. Az nem feltétel, hogy a műélvező személyek egy időben és egy helyen férjenek hozzá a közvetítéshez.¹⁵⁸

¹⁵³ Gyertyánfy: i. m. (135), p.162–163.

¹⁵⁴ SZJSZT-11/2007 – Cikkek szerzői jogi védelme: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2007_011.pdf, p. 7–8 (utolsó megtekintés: 2018. január 16.).

¹⁵⁵ SZJSZT-36/2007/1 – Szakirodalmi mű közzététele és felhasználása az Internet útján: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2007_036.pdf, p. 5–7 (utolsó megtekintés: 2018. január 16.).

¹⁵⁶ Gyertyánfy: i. m. (135), p.208.

¹⁵⁷ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 98.

¹⁵⁸ Gyertyánfy: i. m. (135), p.208–209.

Az interaktív, lehívásra történő nyilvánosságához közvetítés mint a nyilvánosságához közvetítés egyik sajátos esetének kifejezett törvényi szabályozását, amely az Szjt. 26. § (8) bekezdésében található, a műszaki fejlődés, illetve Magyarországnak az erre reagáló új nemzetközi szerződésekből eredő kötelezettségei, így például a WCT 8. cikke és az Infosoc-irányelv 3. cikk (1) bekezdése tette szükségessé. Az interaktív, lehívásra történő nyilvánosságához közvetítés esetében olyan hozzáférhetővé tétel történik, amelynek befejező szakaszában a nyilvánosság tagjai, szemben a nyilvánosságához közvetítés más eseteivel, aktív kezdeményező szerepet játszanak. Egyénileg választhatnak, hogy milyen tartalmakhoz kívánnak hozzáférni, illetve, hogy ezt mikor és hol kívánják megtenni.¹⁵⁹ A gyakorlatban ez rendszerint a többszörözés és a nyilvánosságához közvetítés többszörös kombinációjaként jelenik meg, és a technológia alapos ismerete szükséges annak jogi értelmezéséhez. Pl. internetes felhasználás esetén a nyilvánosság tagja a szolgáltató szerverén tárolt és többszörözött műpéldányt lehívja a saját számítógépére, ahol másolatot vagy másolatokat készít belőle, így az ismételt többszörözésre kerül. A P2P technológia révén történő nyilvánosságához közvetítés esetén a technológia sajátosságaiból adódóan tipikusan a nyilvánosság tagja maga is nyilvánosságához közvetíti a műpéldány részét vagy egészét.¹⁶⁰

Az SZJSZT-11/2007 ügyszámú, a fentiekben már hivatkozott szakvélemény nyilvánosságához közvetítésként értékeli az e-mailben nagyszámú címzettnek küldött cikkmásolatokat, MS Word dokumentumokat az Szjt. 26. § (8) bekezdése alapján.¹⁶¹ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy ez az értékelés téves, mivel a hivatkozott törvényhely a nyilvánosság oldaláról interaktivitást feltételez, az e-mail esetében azonban ez a technológia természetéből adódóan valójában nem adott. Miután megérkezett a címzett e-mail fiókjába az e-mail, legfeljebb azt döntheti el a címzett, hogy megnyitja-e a dokumentumot, de ez szerzői jogi szempontból már irreleváns (a másolat már ott van a gépén). Ez az eset jobban megfelel az Szjt. 26. § (7) bekezdése szerinti műsor nyilvánosságához vezeték útján vagy bármely más hasonló eszközzel vagy módon történő közvetítésének. Az SZJSZT-31/2015 ügyszámú szakvélemény ráadásul következetlen gyakorlatot sejtet a Szerzői Jogi Szakértő Testület részéről a szerzői művek e-mailben történő továbbítása kapcsán, mivel az 5. kérdésre adott válaszában a testület a szerzői mű több címzettnek (egy tanfolyam résztvevőinek) e-mailben történő továbbítását többszörözésként értékelte. A következő megállapításokat tette: „Szerzői jogsértésnek minősül a Grafika vagy beazonosítható részletének bármilyen technikával történő másolása, e-mailen történő elküldése (többszörözéshez való jog, Szjt. 18. §), a többszörözött példányok tanfolyam résztvevőinek történő átadása (terjesztéshez való jog, Szjt. 23. §), az ábra bemutatása előadás alatt (nyilvános előadáshoz való jog, Szjt. 24. §).”¹⁶² Ez az álláspont egyébként

¹⁵⁹ Gyertyánfy: i. m. (135), p.213.

¹⁶⁰ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 103–105.

¹⁶¹ I. m. (154), p. 8.

¹⁶² SZJSZT-31/2015 – Szakirodalmi mű felhasználása: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakvelemenye_31_2015.pdf, p. 6 (utolsó megtekintés: 2018. január 28.).

védhetőbb, mint az interaktív, lehívásra történő nyilvánossághoz közvetítésként való értelmezés, mivel a saját anyagra történő rögzítés nem feltétele a többszörözésnek, így elvileg más e-mail szerverének merevlemezére is többszörözhet a felhasználó. Megemlítendő még az SZJSZT-07/2008/1 ügyiratszámú szakvélemény is, amelyik részletesen foglalkozik a fájlcserehez kapcsolódó szerzői jogi kérdésekkel, így többek közt az interaktív, lehívásra történő nyilvánossághoz közvetítés kérdésével is (a fájlcserét a többszörözés és a lehívásra történő nyilvánossághoz közvetítés kombinációjaként írja le).¹⁶³

Végezetül a tudományos kalózkodás szempontjából releváns felhasználási módok közül az Sztj. 23–23/A. §-ban szabályozott *terjesztésről* kell még szólni. Az előző kettő felhasználási módnál talán valamivel mérsékeltebb jelentősége annak köszönhető, hogy a terjesztés fogalma pusztán az eredeti vagy a többszörözött anyagi műpéldányok nyilvánosság számára történő elérhetővé tételét jelenti, így volumenében jóval korlátozottabb, mint a nyilvánosság számára nem anyagi formában történő elérhetővé tétel (pl. fájlcsere stb.), amely a nyilvánossághoz közvetítés már tárgyalt kérdéséhez kapcsolódik.¹⁶⁴ Jelentőségét elsősorban a könyvkiadás és könyvkereskedelem legális világában betöltött szerepe adja, bár pl. a könyvimport korlátozásainak megkerülése vagy a hagyományos könyv- és folyóirat-fénymásolás olyan, a terjesztés jogát érintő kérdések, amelyek a tudományos kiadói ipar érdekeit komolyan sérthetik. Ezt a nem is olyan túlságosan távoli múltban jelentős médiafigyelmet kapott Kirtsaeng v. John Wiley & Sons, Inc.-ügy is megmutatta.¹⁶⁵ Az Sztj. 23. § (1) bekezdés második mondata szerint: „*Terjesztésnek minősül a mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozattal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással.*” A hozzáférhetővé tétel tipikus módjai a tulajdonátruházás (adásvétel, ajándékozás), a bérlet és a haszonkölcsön, amely azonban nem jelent egyúttal szerzői jogi jogosítást is (ez felhasználási szerződéssel történik). Az Sztj. a terjesztés kapcsán „előkészületi magatartásokat” is szabályoz, mint például a forgalomba hozatalra felkínálást vagy a 23. § (2) bekezdéséből következő, kereskedelmi célból történő birtoklást. Nyilvánosság alatt a nyilvánossághoz közvetítés kapcsán a nyilvánosságról írottak az irányadók, azaz nagyobb számú címzettet feltételez, de az üzletszerűség nem feltétele a terjesztés megvalósulásának. A terjesztés joga az Sztj. alapján valamennyi szerzői műre vonatkozik, amivel Magyarország teljesíti a WCT. 6. cikkéből eredő kötelezettségét.¹⁶⁶

¹⁶³ SZJSZT-07/2008/1 – Szerzői művek online fájl cserélő rendszerek segítségével megvalósuló felhasználása: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2008_007.pdf, p. 4 (utolsó megtekintés: 2018. január 28.).

¹⁶⁴ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 95–97.

¹⁶⁵ Mezei Péter: Bővülnek a jogkimerülés „határai” az Egyesült Államokban. Copyright 21 – Szerzői jog a XXI. században: <https://copy21.com/2013/04/bovulnek-a-jogkimerules-hatarai-az-egyesult-allamokban/> (utolsó megtekintés: 2018. 02. 01.).

¹⁶⁶ Gyertyánfy: i. m. (135), p.186–187.

1.4. A szabad felhasználás releváns szabályai az Szjt.-ben

A szabad felhasználásnak az Infosoc-irányelv implementációja nyomán a hatályos magyar szerzői jogban négy esetkör alakult ki. A szabad felhasználások első esetkörébe azok a felhasználási módok tartoznak, amelyeknél nincs szükség a szerző hozzájárulására, és a szerzőt a főszabály szerint díjazás sem illeti meg.¹⁶⁷ Ez lényegében az Szjt. 16. § (1) és (4) bekezdésében rögzített általános elvek alóli kivételt jelenti. A törvény rendelkezése ugyanis a mű egészének vagy valamely azonosítható részének bármilyen módon történő felhasználásához a szerző engedélyét teszi szükségessé, és minden felhasználáshoz a díjkötelesség védelme társul. A szabad felhasználások második esetkörébe, azaz a közvetett törvényi engedélyek körébe ezzel szemben azok az esetek tartoznak, amelyek kapcsán díjigény illeti meg ugyan a szerzőt, ezt azonban nem közvetlenül fizeti a felhasználó, hanem megfizetése egy, a törvényben meghatározott kötelezettet terhel, a díj maga pedig közös jogkezelés útján jut el a jogosulthoz (ilyen pl. a magáncélú másolás, a kedvezményes intézményi másolás és a reprográfiai többszörözés).¹⁶⁸ A szabad felhasználás harmadik csoportját azok az esetek képezik, amikor a jogosult nyilatkozatával kizárhatja vagy korlátozhatja a szabad felhasználást. Végezetül a negyedik csoportba azok az esetek tartoznak, amikor a szabad felhasználás kedvezményezettje egyeztetéssel, illetve bírói úton kikényszerítheti a szabad felhasználáshoz szükséges példány, illetve a szabad felhasználás lehetőségének biztosítását a vagyoni jog jogosultjával szemben.¹⁶⁹

A szabad felhasználásnak az Szjt. 33. § (1) bekezdésében rögzített általános, azaz nem csak a fenti három vagyoni jogosultság szempontjából releváns előfeltétele, hogy *csak nyilvánosságra hozott művek esetében korlátozza a vagyoni jogokat*.¹⁷⁰ A nyilvánosságra hozatal joga mint a szerző személyhez fűződő joga a mű meg nem határozott személyek köre számára való hozzáférhetővé tételét jelenti, történjék az bármilyen eszközzel. Az erre vonatkozó nyilatkozat nincs semmilyen alakiséghez kötve, így szóban, írásban és ráutaló magatartással is megadható. Visszavonni azonban csak alapos okkal, írásban lehet. Ez utóbbi esetben az Szjt. 11. § alapján a nyilvánosságra hozatalt visszavonó nyilatkozat megtételéig keletkezett kárt is meg kell térítenie a szerzőnek.¹⁷¹ Az Szjt. 33. § (3) bekezdése további általános előfeltételként rögzíti *a szabad felhasználások kiterjesztő értelmezésének a tilalmát*, amely lényegében nem jelent mást, mint a szabad felhasználás célhoz kötöttségének és rendeltetésszerűségének a követelményét.¹⁷²

A törvény a 33. § (2) bekezdésében szabályozza az úgynevezett háromlépcsős teszt a korábbiakban már érintett intézményét, melyet a BUE 9. cikk (2) bekezdésével, a TRIPS 13.

¹⁶⁷ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 129.

¹⁶⁸ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 129–130.

¹⁶⁹ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 130.

¹⁷⁰ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 245.

¹⁷¹ Legeza: i. m. (128), p. 97–99.

¹⁷² Gyertyánfy: i. m. (135), p. 245.

cikkével, a WCT 10. cikkével, valamint a Ptk. 1:3. §-val, azaz a tisztességes joggyakorlás alapelveivel összhangban kell alkalmazni. A háromlépcsős teszt törvényi megfogalmazása a következő: „A felhasználás a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések alapján is csak annyiban megengedett, illetve díjtalan, amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek, és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.” Másként megfogalmazva, a szerzői jognak a szabad felhasználások körébe tartozó korlátai, kivételei csak olyan különleges esetekben alkalmazhatók, amelyek nem állnak ellentétben a mű rendes felhasználásával, és indokolatlanul nem károsítják a jogosult érdekeit.¹⁷³ A háromlépcsős teszt tehát lényegében egy zsinórmérték, amelynek célja, hogy az egyes szabad felhasználási eseteknél fenntartsa a szerzők és a felhasználók érdekeinek egyensúlyát, és megelőzze, hogy a másodlagos mű (pl. átvételnél az átvételt befogadó mű) az elsődleges mű konkurenciájává, helyettesítőjévé váljon, illetve hogy biztosítsa, hogy a szabad felhasználások ne korlátozzák aránytalanul a jogosultat a műve feletti joga gyakorlásában.¹⁷⁴ A korlátozás lépcsői a szabad felhasználások az előzőekben ismertetett első három esetkörét fedik le fordított sorrendben, azaz ahol egyedi joggyakorlás nem lehetséges, ott közös jogkezelés révén kell a jogosult joggyakorlását biztosítani. Abban az esetben kerül csak sor a klasszikus engedély és díjazás nélküli szabad felhasználásra, amikor a háromlépcsős teszt alapján e közös jogkezelés sem megoldható.¹⁷⁵

Fontos a szabad felhasználás általános szabályai kapcsán utalni arra a sajátos, a hazai joggyakorlatban is megjelenő jogértelmezésre is, miszerint, szemben a szabad felhasználások kiterjesztő értelmezésének tilalmával, a szabad felhasználások szűkítő értelmezése minden további nélkül megengedett. Az Infosoc-irányelvből, illetve Magyarország egyéb szerzői jogi nemzetközi kötelezettségeiből eredően nem következik, hogy a háromlépcsős tesztet a szabad felhasználás kedvezményezettjeire is alkalmazni kellene, hanem elsősorban a jogalkotót kötelezi a megfelelő szabályozás kialakítása vonatkozásában.¹⁷⁶ Mégis, a *Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-17/2006* ügyszámú szakvéleményében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a norma címzettje a jogalkalmazó és a felhasználó is, azaz a kivételek köre a bíróság által szűkíthető.¹⁷⁷

Az Sztj. a 33. § (4) bekezdésben az általános szabályok közt kiemelve értelmezi, hogy mi értendő iskolai oktatás célját szolgáló felhasználáson, míg a kapcsolódó szabad felhasználások konkrét szabályait külön rendelkezések, így pl. az Sztj. 34. § (2)–(3) bekezdése (oktatási-kutatási célú átvétel), a 35. § (5) bekezdése (oktatási célú többszörözés) stb. tartalmazzák.

¹⁷³ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 130–131.

¹⁷⁴ Legeza: i. m. (128), p. 143–144.

¹⁷⁵ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 131.

¹⁷⁶ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 245.

¹⁷⁷ SZJSZT-17/2006 – A jogellenes forrásból történő másolás kérdése: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2006_017_rec.pdf, p. 18–19 (utolsó megtekintés: 2018. január 28.).

Az Sztj. 33. § (4) bekezdése szerint „... az iskolai oktatás célját szolgálja a felhasználás, ha az az óvodai nevelésben, az általános iskolai, középfokú iskolai oktatásban, az alapkú művészeti iskolai oktatásban [2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről] vagy a felsőoktatásról szóló törvény [2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról] hatálya alá tartozó felsőfokú oktatásban a tantervnek, illetve a képzési követelményeknek megfelelően valósul meg.” A „tanterv” és a „képzési követelmények” fogalmát a hivatkozott ágazati jogszabályok definiálják.¹⁷⁸

A szabad felhasználás esetkörei közül témája szempontjából a legfontosabb és egyben alighanem a legvitatottabb is az Sztj. 35. § által szabályozott *magáncélú másolás* esetköre, amely a magánérdekek érvényesülése érdekében biztosít kivételt a többszörözés vagyoni joga alól. Az Sztj. 35. § (1) bekezdése értelmében építészeti mű, műszaki létesítmény, szoftver, számítástechnikai eszközzel működtetett adatbázis, illetőleg bizonyos esetekben kotta, valamint a nyilvános előadás kép- vagy hanghordozóra rögzítése kivételével természetes személy magáncélra a műről másolatot készíthet, ha az a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. E rendelkezés kizárólag a természetes személyek számára biztosítja a magáncélú másolás lehetőségét. A másolatot nemcsak az a személy készítheti el, akinek a részére készül – ha nem digitális másolatról van szó –, hanem más is megbízhat az elkészítésével, akár visszatérően is. A más személy által számítógépen, illetőleg elektronikus adathordozóra készített másolat azonban az Sztj. 35. § (3) bekezdése alapján nem tartozik a szabad felhasználás körébe. A szabadon készíthető másolatok alatt dologi műpéldányok értendők, amely fogalom értelmezéséhez a többszörözés jogánál írottak az irányadók. A készíthető másolatok száma nincs konkrétan meghatározva, de értelemszerűen e számnak a magáncélhoz kell igazodnia.¹⁷⁹ Magáncél alatt a saját, a családi és a szűk ismeretségi kör művelőzete értendő.¹⁸⁰ Tévesnek kell tekinteni Gyertyánfy és szerzőtársainak azon jogértelmezését, miszerint: „Az Sztj. 35. § (1) bekezdésében írt 'magáncél' átfogja a magán és személyes, felhasználási célú másolást, mindazt, ami a saját vagy a széles ismeretségi kör művelőzetét szolgálja.”¹⁸¹ Erre az álláspontra helyezkedik az SZJSZT 26/2005 ügyszámú szakvéleménye is, amikor is a 2. pontban a következőképpen fogalmaz: „A hazai szerzői jogban is meggyökeresedettnek tekinthető joggyakorlat szerint annak megítélésénél, hogy a magáncél fogalma milyen személyi körre terjed ki, elsősorban családiasság, háziasság köréhez tartozó személyeket lehet figyelembe venni.”¹⁸² Azaz, magáncélú másolás körében semmiképpen sem lehet szó a széles ismeretségi kör művelőzetéről. Nem tekinthető a jövedelem-

¹⁷⁸ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 246.

¹⁷⁹ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 253.

¹⁸⁰ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 138.

¹⁸¹ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 253.

¹⁸² SZJSZT-26/2005 – A szerzői és kapcsolódó jogok megsértésével okozott vagyoni hátrány megállapítása: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2005_026.pdf, p. 3 (utolsó megtekintés: 2018. január 28.).

szerzés vagy a jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgáló felhasználásnak, ezért nem jogszerű például magántanítvány részére könyvrészlet, cikk vagy hanganyag másolása.¹⁸³

Érdekes kérdés, hogy például egy fogászati rendelőben egy másolt természetfilm vetítése ebből a szempontból hogyan minősülne (természetesen amiatt, hogy nem a szűk ismeretségi körre korlátozott, mindenképpen jogellenes). Az SZJSZT több oldalról is körüljárta a jövedelemszerzés és a jövedelemfokozás tilalmának kérdését szakvéleményeiben. Az SZJSZT 36/2007/1 ügyszámú szakvéleménye például egy oktatási segédanyagként használt számítástechnikai könyv ingyenesen, de a szerző engedélye nélkül, egy jövedelemszerző célzattal működő honlapon történő elérhetővé tételét jogellenesnek értékelte, mivel az elvileg javítható az oldal látogatottságát, és így jövedelemfokozó hatással bírhatott.¹⁸⁴ Bár kétséges, hogy valaki egy természetfilm műélvezetért térne be egy fogászati rendelőbe, elvileg a váróban eltöltött idő minősége hozzájárulhat a betegeknek a praxisról alkotott kellemes vagy kevésbé kellemetlen élményéhez, s ezáltal jövedelemfokozó hatása is lehet. Az SZJSZT 17/2006 ügyszámú szakvéleményének jogértelmezése alapján, amit az Európai Bíróságnak az ACI Adam-ügyben (C-435/12) hozott döntése is megerősített, a jogellenes forrásból származó műpéldány magáncélú másolása nem felel meg a szabad felhasználás általános feltételeinek, így nem tartozik a szabad felhasználás körébe.¹⁸⁵ Jogellenes forrásból származó művekkel azonos megítélés alá tartozik, azaz jogellenes az az eset is, amikor a műről műszaki intézkedés megkerülésével készül másolat.¹⁸⁶

A 35. § (2) bekezdése szerint teljes könyv, folyóirat, illetve napilap magáncélú másolása csak kézírással vagy írógéppel történő másolás esetén tartozik a szabad felhasználás körébe. A könyvek, folyóiratok terjedelmének jelentéktelen részéről készíthető csak elektronikus vagy elektronikus eszközzel (pl. fénymásoló) készült másolat. Az, hogy mi számít jelentéktelen résznek, a konkrét esettől függ.¹⁸⁷ Korunk technikai színvonalát és fogyasztási szokásait ismerve ez nehezen komolyan vehető szabály, ugyanakkor a szerzői jognak az információs társadalomban betöltött ellentmondásos szerepével kapcsolatban igen árulkodó. Lontai és szerzőtársai a következőképpen ragadják meg a kiadók és a felhasználók közt feszülő, e szabályban megmutatkozó érdekellentétet: „... *noha nem életszerű, és nem is méltányolható az a felhasználói igény, hogy teljes sajtótermékek másolása szabad legyen, mégis a kivétel betartása a jelen körülmények között minden bizonnyal lehetetlen.*”¹⁸⁸ A szabály indoka az a feltevés, hogy az elektronikus eszközzel történő másolás engedélyezése ellehetetlenítené a hagyományos terjesztésre épülő kiadói ipart,¹⁸⁹ nyilvánvaló ugyanakkor az is, hogy a 21. században a könyvek, folyóiratok másolásának kézi vagy írógéppel történő másolásra való

¹⁸³ *Legeza*: i. m. (128).

¹⁸⁴ I. m. (155), p. 10.

¹⁸⁵ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (144), p. 138.

¹⁸⁶ *Legeza*: i. m. (128), p. 147.

¹⁸⁷ *Legeza*: i. m. (128), p. 146.

¹⁸⁸ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (144), p. 139.

¹⁸⁹ *Gyertyánfy*: i. m. (135), p. 253.

korlátozása (a jelentéktelen terjedelmű részek másolásának kivételével) abszurd, lényegében a másolás teljes tilalmával felérő korlátozás. Másképp megfogalmazva, a jogalkotó ezen a ponton a technikai fejlődés előre nem látható hatásaival szembesülve ahelyett, hogy a kiadói ipart új megoldások keresésére, megújulásra serkentette volna, egy kvázi permanens illegális állapotot hozott létre, amelyet aztán az esetek többségében az állam opportunistá módon ignorál.

A jogellenes felhasználás a jelen szabályozás nehézsége miatt még az egyébként jogszerű forrásból származó művek jóhiszemű felhasználása mellett is könnyen előfordulhat. A tudomány és a tudományos könyv- és folyóiratkiadás számára ez különösen nagy probléma, mivel a könyv- és folyóiratkiadás semelyik másik területének nem kell olyan gyors információáramlást, olyan szintű kooperációt, információcserét szolgáltatnia, mint ami a tudományos kommunikációt jellemzi. Elvileg az egyre nagyobb mennyiségben elektronikus formában előállított tudományos szerzői műveknek (a szabad felhasználás eseteit nem számítva) minden egyes, bármilyen módon történő önálló felhasználásához a szerző vagy a jogosult írásbeli engedélyére lenne szükség az Sztj. 16. § (1) bekezdése alapján. Így például a könyvek, folyóiratok nagyobb terjedelemben történő elektronikus többszörözéséhez is, mivel ez már nem tartozik a szabad felhasználások körébe az Sztj. 35. § (2) bekezdése alapján. Ez a gyakorlatban évi több száz folyóiratcikk megtekintése esetén lényegében bármilyen nem automatikus bírálati mechanizmust elképzelve még akkor is az illegális másolatok elszaporodását eredményezné az eljárás nehézsége miatt, ha az esetek nagy többségében engedélyt kapna a kérelmező. A kiadók, vagy legalábbis azok egy része, a tiltás értelmetlenségét felismerve ezt a helyzetet a felhasználási feltételeket is szabályozó előfizetési szerződésekben igyekeznek kezelni azzal, hogy bizonyos mértékű szabadságot adnak a művek felhasználása terén. Ez azonban távolról sem általános, és sajnálatos módon úgy tűnik, hogy nem minden tudományos kiadó van tisztában a tudományos közösség valós igényeivel.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, illetve az Akadémiai Kiadó Zrt. között 2017-ben létrejött, az *Akadémiai Kiadó Orvosi Folyóiratcsomagjának* elektronikus adatbázisához az EISZ rendszerén keresztül való hozzáférésre irányuló előfizetési szerződés 7.2 pontja szerint például: „Jogosult Felhasználók az adatbázisokban kereshetnek, tartalmukat olvashatják, tartalmukat letölthetik, kinyomtathatják azzal, hogy ezen felhasználási módok nem történhetnek haszonszerzési céllal, jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálhatja.”¹⁹⁰ Azaz a felhasználók a letöltött folyóiratok egészét vagy azok nagyobb terjedelmű részét nem másolhatják elektronikus formában saját használatú eszközeik között és elektronikus eszközzel nyomtatott formában sem, mivel ez nem tartozik a szabad felhasználás körébe, és felhasználási engedély sincs rá. Az orvosok részéről az orvosi folyóiratok nem jövedelemszerzési célú olvasása pedig egy nehezen értelmezhető kitétel, tekintettel arra, hogy a csomag egy része kifejezetten a napi praxishoz kö-

¹⁹⁰ http://eisz.mtak.hu/images/szerzodesek/Akademiai-Kiado_Orvosi_folyoiratcsomag_2017.pdf (utolsó megtekintés: 2018. január 28.).

tódik. Megjegyzendő, hogy bár az olvasás önmagában nem minősül szerzői jogi értelemben felhasználásnak, itt valószínűleg a hozzáférés biztosítására utal.¹⁹¹

Hogy egy pozitív példát is említsünk, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ és az Elsevier B. V. között 2017-ben és 2018-ban a *Science Direct Complete Freedom On-line Adatbázishoz* való hozzáférésre irányuló előfizetési szerződés I. fejezetének II. pontja rendkívüli részletességgel szabályozza az engedélyezett felhasználási módokat és azok korlátait. Így például kimondja azt is, hogy az előfizető és a jogosult felhasználói kör: „... nyomtatott vagy elektronikus másolatot nyújthat az Előfizetett Termékek különálló elemeiről más Jogosult Felhasználók és a Megállapodás körén kívül eső kollégák részére azok tudományos munkájához vagy kutatásához...”. A szerződés megfogalmazója gondolt a szerzői műveknek a közösségi médiumok felületein való megosztására is, amit indokolatlannak tart, így kifejezetten tilt.¹⁹² Másképp megfogalmazva, az Elsevier a szerzői műveknek a felhasználó általi célhoz kötött többszörözését, terjesztését és szűkebb szakmai körben történő hozzáférhetővé tételét is engedélyezi, ami megközelíti a hatékony tudományos kommunikáció által megkívánt mozgásteret. Igaz, erre semmi sem kötelezi az Elseviert, különösen rendkívüli piaci súlyára tekintettel. A hatékony tudományos kommunikáció feltételeinek biztosítása lényegében monopolhelyzetben lévő profitorientált óriásvállalatok „jóakarátára” van bízva jelenleg.

Az Sztj. 35. § (4) bekezdés szabályozza a magáncélú másolás egy sajátos, szélesebb körű jogosítványokat biztosító esetét, a kedvezményezett intézmények jövedelemszerzést és jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgáló másolatkészítési jogát. Kedvezményezett intézménynek számítanak a törvény alapján a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak, az iskolai oktatás célját szolgáló intézmények, a muzeális intézmények, a levéltárak, valamint a közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívumok. A nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár fogalmával kapcsolatban megjegyzendő, hogy szó szerinti fordítással az Infosoc-irányelvből került át a magyar jogba, és egyelőre még nem rögzült a pontos tartalma, így nem teljesen világos, hogy miben különbözik a nyilvános könyvtárnak a *muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvényben* rögzített fogalmától. Ez utóbbi, a mindenki által használható és megközelíthető, könyvtári szakembert alkalmazó könyvtárt jelenti, amely rendelkezik kizárólag könyvtári szolgáltatás céljaira alkalmas helyiséggel, rendszeresen, a felhasználók többsége számára megfelelő időpontban nyitva tart, statisztikai adatokat szolgáltat, és ellátja a nyilvános könyvtári alapfeladatokat. A kultúráért felelős minisztérium a nyilvános könyvtárakról jegyzéket vezet.¹⁹³ Összességében elmondható, hogy a felsorolt intézmények kapcsán a hangsúly a tevékenységen van és nem a finanszírozási formán, ezért bizonyos magánintézményekre is

¹⁹¹ Legeza: i. m. (128), p. 107.

¹⁹² http://eisz.mtak.hu/images/szerzodesek/sciencedirect_2017-2018.pdf (utolsó megtekintés: 2018. január 28.).

¹⁹³ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 140.

vonatkozik a rendelkezés. A cél az, hogy ezekben az intézményekben a közérdekű feladatok ellátása érdekében lehetővé váljon másolatok készítése. Az Sztj. 35. § (4) bekezdés *a)–c)* pontja alapján így másolatok készíthetők nyilvános könyvtári ellátás (pl. könyvtárközi kölcsönzés, a könyvtár állományának és szolgáltatásainak elérhetővé tétele, helyben olvasásra rendelkezésre bocsátás stb.), intézményi helyi lehívásra hozzáférhetővé tétel, tudományos kutatás, archiválás, valamint megjelent mű kisebb részéről, újság- vagy folyóiratcikkekről belső intézményi felhasználás céljára.¹⁹⁴ A kedvezményezett intézmények szabad másolási joga, szemben a természetes személyek szabad másolási jogával, teljes művek analóg vagy digitális technikával történő másolására is kiterjed. Az Sztj. 40. § ugyanakkor nem biztosítja a terjesztés jogát, így az intézményi szabad másolási jog nyomán keletkezett példányok nem adhatók nyilvánosan haszonkölcsönbe, kizárólag intézményen belüli helyiségben tehetők hozzáférhetővé az Sztj. 38. § (5) bekezdése alapján, a 117/2004. (IV. 28.) kormányrendeletben meghatározott feltételek szerint, valamint a könyvtárközi kölcsönzés lehetséges.¹⁹⁵

Az oktatási célú szabad felhasználás leginkább releváns két esete az oktatási célú másolás, amelyet az Sztj. 35. § (5) bekezdése érint, valamint az oktatási-kutatási célú átvétel, amelyet a 34. § (2)–(3) bekezdése szabályoz. Az előbbi kérdés vonatkozásában mindössze annyi emelendő ki, hogy a törvény az oktatási célú többszörözés példányszámát illetően megengedőbb, mint az a 35. § (2) bekezdéséből egyébként következne, azaz nem csak jelentéktelen példányszámú másolat készíthető, hanem a szabad felhasználás az osztály vagy évfolyam létszámához igazodik.¹⁹⁶ Az átvétel kapcsán ezzel szemben egy más típusú felhasználásról van szó, bár a magáncélú másoláshoz hasonlóan az átvétel is a szerzői mű többszörözésének, illetve terjesztésének vagyoni jogát érinti. Az átvétel nem más, mint egy kisebb terjedelmű, esetleg nem megosztható mű egészének, vagy egy nagyobb terjedelmű mű részletének az idézést meghaladó, de legfeljebb a törvény által nevesített célok által indokolt terjedelemben történő felhasználása más műben.¹⁹⁷ Az Sztj. 34. § (2) bekezdése szerint az átvétel tárgya csak zenei, irodalmi mű, filmművészeti alkotás vagy ezek részlete, fotóművészeti alkotás, valamint képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képe lehet. A művet torzításmentesen, a szerzőjét, forrását pontosan megjelölve lehet csak átvenni. Az átvevő mű kizárólag átvett művekből is állhat (pl. szöveggyűjtemény). Az átvétel kizárólag iskolai oktatási, valamint tudományos kutatási célból, szemléltetés érdekében történhet. Ezek a célok csak szűken értelmezhetők, azaz az átvevő mű nem konkurrálhat az átvett művel.¹⁹⁸ Az Infosoc-irányelv implementációja nyomán az átvevő mű üzletszerű felhasználása tiltott, nem üzletszerű (ingyenes vagy előállítási költségi) többszörözése vagy terjesztése pedig csak akkor megengedett, ha az irányadó jogszabályoknak megfelelően

¹⁹⁴ *Legeza*: i. m. (128), p. 154–155.

¹⁹⁵ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (144), p. 140.

¹⁹⁶ *Gyertyánfy*: i. m. (135), p. 250.

¹⁹⁷ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (144), p. 136.

¹⁹⁸ *Gyertyánfy*: i. m. (135), p. 249–250.

tankönyvvé vagy segédkönyvvé nyilvánítják, és a címloldalon az iskolai célt feltüntetik (a nyilvánosságához közvetítés nem megengedett).¹⁹⁹

Végezetül a napjainkban elterjed digitális technológiákra tekintettel szólni kell még az eddig tárgyalt kivételeknek az úgynevezett hatásos műszaki intézkedésekhez való viszonyáról is, amit az Infosoc-irányelv nyomán az Szjt. 95/A. § (1) bekezdése szabályoz. A szabad felhasználás kedvezményezettje egyeztetéssel, illetve bírói úton kikényszerítheti a szabad felhasználáshoz szükséges példány, illetve a szabad felhasználás lehetőségének biztosítását a vagyoni jog jogosultjával szemben. Az Szjt. 95/A. § (1) bekezdése ezt a jogot a reprográfival történő magáncélú másolás [Szjt. 35. § (1) bek.], az oktatási és kutatási célú átvétel [Szjt. 34. § (2) bek.], a kedvezményezett intézményi többszörözés [Szjt. 35. § (4) bek.], a rádió-, televíziószervezet saját műsorának átmeneti és tartós rögzítése [Szjt. 34. § (7) bek.], valamint a fogyatékos személyek javára történő szabad felhasználás, illetve a bírósági és hatósági eljárás céljára fennálló szabad felhasználás [Szjt. 41. §] vonatkozásában biztosítja a szabad felhasználás jogosultjának, de csak akkor, ha a kedvezményezett jogszerűen fér hozzá a műhöz.²⁰⁰ Az itt fel nem sorolt szabad felhasználások esetében, mint például a nem reprográfiai magáncélú másolás esetében, nem biztosítja ezt a lehetőséget a törvény, ahogy a kalózmásolatok vonatkozásában sem. Az Infosoc-irányelv 6. cikk (4) bekezdése egyébként elvileg lehetővé tenné e rendelkezés kiterjesztését a nem reprográfiai úton történő magáncélú többszörözésre is, de a jogalkotó nem élt ezzel a lehetőséggel. A vagyoni jog műszaki intézkedést alkalmazó jogosultja nemcsak a műszaki intézkedés feloldásával, hanem műpéldány rendelkezésre bocsátásával is eleget tehet a követelésnek.²⁰¹ E szabályt megfelelően alkalmazni kell a kapcsolódó jogok közé tartozó *sui generis* adatbázis-védelem kedvezményezettjeire is. Maga a rendelkezés nem tűnik sikeresnek, mivel 2003-óta egy ilyen ügy sem volt.²⁰²

1.5. Igaza van-e tehát Alexandra Elbakyanak?

Lezárva a tudományos kommunikáció szempontjából releváns vagyoni jogok, valamint szabad felhasználások hazai szabályozásának, illetve e szabályozás nemzetközi jogi, alkotmányos és uniós jogi hátterének Alexandra Elbakyan kritikájából kiindult áttekintését, elmondható, hogy Elbakyanak szigorúan jogpozitivistá szemszögből nincs igaza, bár ennek az ellenkezőjét természetesen nem is lehetett várni. Figyelembe véve a tudomány szerepének átalakulásáról, valamint a tudományos kiadói ipar működéséről eddig írottakat ugyanakkor egy egészen más kép bontakozik ki előttünk. Azt látjuk, hogy az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozatában* megfogalmazott, „a tudomány haladásában és az abból származó

¹⁹⁹ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 137.

²⁰⁰ Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 150–151.

²⁰¹ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 631–632.

²⁰² Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (144), p. 151.

jótéteményekben való részvételhez való jog” csak igen csekély mértékben érvényesül, legalábbis akkor, ha szabad tudományos kommunikációhoz való jogként értelmezzük ezt a jogot. Az EJENY Elbakyan által idézett a 27. cikke, illetve a tulajdon védelméről szóló 17. cikk összeütközéséből rendre az utóbbi kerül ki győztesen, amit a hatályos magyar Sztj. felépítése is mutat. Miként Gyertyánfy és szerzőtársai kiemelik a szabad felhasználásokkal kapcsolatban: „Dogmatikailag az átfogó kizárólagos jogok alóli kivételekről van szó, s ez a jogértelmezés szempontjából is nagy jelentőségű: a „szabad felhasználások” a törvény által garantált jogokhoz képest nem mellérendelt, nem egyenrangú esetkörök.”²⁰³

Az Sztj. 16. § (1) bekezdése rögzíti, hogy a szerzői mű bármilyen felhasználásához a szerző írásbeli engedélye szükséges, és a (4) bekezdés által felállított vélelem alapján pedig minden felhasználás díjköteles függetlenül attól, hogy haszonszerzésre irányul-e. A szabad felhasználás esetkörei e rendelkezések alól csak szűk körben, a jogszerűen megszerzett műpéldányok vonatkozásában jelentenek kivételt, azaz a gyakorlatban valójában csak annyit jelentenek, hogy a szerzői mű nem „minden egyes” felhasználása engedély- és díjköteles. A szabad felhasználás szabályai feltételezik, hogy történt már legalább egy engedélyezett felhasználás mielőtt a szabad felhasználás kérdése felmerül, és a kedvezményezett már birtokában van egy jogszerűen megszerzett műpéldánynak. Minthogy azonban a tudományos kalózkodás mindenekelőtt olyan tudományos művek megszerzésére irányul, amelyekhez a kutatónak vagy a hallgatónak nincs jogszerű hozzáférése (pl. az általa elérhető intézményben nem található meg, vagy csak nagyon nehézkesen érhető el, a folyóiratelőfizetés, az egyes cikkek megvásárlása pedig a magánszemélyek számára általában túl drága), a szabad felhasználás által adott lehetőségek a tudományos kommunikáció elősegítése szempontjából meglehetősen korlátozottak. A joggyakorlat ráadásul, mint azt az SZJSZT 17/2006 ügyszámú szakvéleménye is megmutatta, a törvény által biztosított eleve szűk mozgásteret még tovább szűkíti azzal, hogy megengedi a szabad felhasználások szűkítő értelmezését, miközben a törvény a szabad felhasználás szabályainak kiterjesztő értelmezését kifejezetten tiltja a 33. § (3) bekezdésben.

Megjegyzendő továbbá az is, hogy az Sztj. 16. § (1) és (4) bekezdése önmagában is komoly kihívások elé állítja a tudományos közösséget, ha mindig jogszerűen kívánnak eljárni, tekintettel arra, hogy világszinten 2010-ben (ha hinni lehet az Elsevier adatainak) a letöltések becsült száma az összes tudományos kiadóra vetítve 1 milliárd körüli volt.²⁰⁴ Az EISZ rendszeréből a hivatalos adatok szerint csak Magyarországon körülbelül 1,3 millió letöltés történt 2017 első félévében.²⁰⁵ Ez értelemszerűen világszinten évente 1 milliárd, Magyarorszá-

²⁰³ Gyertyánfy: i. m. (135), p. 242.

²⁰⁴ John Bohannon: Who's downloading pirated papers? Everyone. Science, 352. évf. 6285. sz., 2016. április 29.: doi:10.1126/science.aaf5664.

²⁰⁵ <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/statisztika/150-statisztika-2017-1.html> (utolsó megtekintés: 2018. január 28.).

gon pedig fél év alatt közel másfél millió elektronikus műpéldányt jelent, amelyre minden további felhasználás során alkalmazni kellene a szerzői jog rendkívül nehézkes szabályait.

A háromlépcsős teszt, mint a szabad felhasználás zsinórmértéke, mindenekelőtt a tudományos kiadói ipar működését érintő kifogások fényében vonható kritika alá. Érdeemes már ezen a ponton rámutatni, hogy a teszt elsősorban a szerző vagyoni jogainak sérelme nélkül kíván felhasználási lehetőségeket biztosítani (bármilyen csekély mértékű is legyen az a sérelem), ami a kiadói iparra vonatkoztatva a kizárólagos felhasználási jog messzemenő védelmét jelenti. Különösen a tudományos folyóiratkiadás kapcsán kérdéses ugyanakkor, hogy a digitális technológiák korában ezen kiadók tevékenysége nem áll-e közelebb az olyan adatbázis-előállítók tevékenységéhez, amelyek egyéb információs, keresési, adatkezelési szolgáltatásokat is nyújtanak, mint a klasszikus kiadói tevékenységhez. Azaz miért rendelkeznek egyáltalán kizárólagos felhasználási joggal, érdemesek-e ilyen szintű védelemre?

A szerzői művek nagyon sokfélék lehetnek, és a rájuk épülő iparágak, illetve a piacaik is nagyon sokféleképpen működhetnek, amit a szerzői jog nem vesz kellő mértékben figyelembe. Példának okáért, szemben a tágan értelmezett kiadói ipar más termékeivel (mint mondjuk a közönségfilmek), a tudományos publikációkat és különösen a tudományos folyóiratokat értelmetlen reklámozni. Valószínűtlen, hogy egy kutató a kiadók promóciós tevékenysége alapján tájékozódna a szakterületén, és általában rendkívül szűk a lehetséges olvasók köre is, akiket meg lehetne szólítani. Mindeközben az új számítógépes szövegszerkesztési technológiák, illetve az új nyomdaipari technológiák az előállítási költségeket csökkentették minimálisra. A tudományos publikációk általában nyomdakészen érkeznek a kiadókhöz, és a piac kis méretére tekintettel kis példányszámban vagy *on-demand* kerülnek kiadásra. A tudományos folyóiratok esetében a szerkesztők, bírálók többnyire önkéntes alapon, a szerzők pedig saját szakmai előmenetelük érdekében ugyan, de szintén ingyenesen végzik munkájukat. A tudományos kutatásokat nem a kiadók finanszírozzák, miközben a publikáció és a kizárólagos felhasználási jog megszerzése rendszerint nem visszterhesen történik, sőt, mint láttuk az arany Open Access modell kapcsán, gyakran maga a szerző fizet azért, hogy írása megjelenhessen. Joggal merül fel tehát az a kérdés, hogy mi az a hozzáadott érték, a nagy presztízsű folyóiratok felett gyakorolt monopólium kivételével, ami a tudományos kiadók mint szerzői jogi jogosultak jogainak védelmét a jelenlegi szinten indokoltá teszi.

A szabad felhasználás szabályainak értelmetlensége, túlzott szigora az egyes konkrét szabad felhasználási esetek kapcsán ütközik ki igazán. A magáncélú másolás szabad felhasználás szabályainak áttekintése során láthattuk, hogy a más személy által számítógépen vagy elektronikus adathordozóra készített másolatnak az Sztj. 35. § (3) bekezdésében rögzített tilalma mellett, tiltott a folyóiratoknak, könyveknek és napilapoknak a jelentéktelen terjedelmet meghaladó másolása is az Sztj. 35. § (2) bekezdésének kiterjesztő értelmezése következtében (minthogy itt a kiterjesztő értelmezés tilalomra vonatkozik, azaz valójában a

szabad felhasználást szűkítő értelmezésről van szó, így megengedett). Helyette a kézzel vagy gépirással történő másolás napjainkban már abszurd követelményét támasztja a jogalkotó. A kedvezményezett intézmények magáncélú másolása kapcsán továbbá nincs lehetőség nyilvánosságához közvetítésre olyan szoftveres környezetben sem, amely a másolást, mentést, nyomtatást nem teszi lehetővé. A digitális kommunikáció korában ez legalább annyira elavult és abszurd megoldás, mint kézi vagy írógéppel történő másolást elvárni. Végezetül, a hatásos műszaki intézkedéssel védett műpéldány igénylése kapcsán a magyar jogalkotó az uniós jog által biztosított lehetőségeknél is szűkebbre szabja a kedvezményezett lehetőségeit. Az egyedüli pozitív fejlemény, amiről szólni lehet az, hogy egyes kiadók a jelentős társadalmi nyomás hatására bizonyos engedményeket hajlandóak tenni, ami viszont önmagában a tudományos kommunikáció szabadságának biztosításához távolról sem elegendő.

A tudományos közösségnek és a tudományos kalózoknak a tudományos kiadói ipar működésével, a tudósok (szerzők) a tudományos kiadói iparnak való kiszolgáltatottságával kapcsolatos kritikájáról a következőkben röviden ejtünk szót, mivel ez a kérdés, hasonlóan a fogyasztási szokások megváltozásához, a tanulmány első két fejezetében már tárgyalt gazdasági, tudományozsociológiai kérdéseket érinti elsősorban, közvetlen szerzői jogi vonatkozásai talán valamivel kevésbé hangsúlyosak.

2. A tudósok (szerzők) kiszolgáltatottsága a tudományos kiadói iparnak

A kiadók és a szerzők ellentmondásos viszonyának aspektusait legjobban talán a Timothy Gowers és társai foglalták össze az Elsevier kiadóállalat bojkottjára szólító *The Cost of Knowledge* című kiáltványukban.²⁰⁶ Mint írják, a tudományos folyóiratkiadás elsődleges feladata mindig is a kutatási eredmények hozzáférhetővé tétele, terjesztése volt, amelyhez a kiadók a digitális kort megelőzően a szerkesztés, a szedés, a nyomtatás és a terjesztés akkorig távolról sem egyszerű vagy olcsó feladatainak ellátásával járultak hozzá. A szerkesztőbizottságok kezdettől az adott tudományos terület szakembereiből álltak, akik szerkesztői feladataikat tudományos tevékenységük részeként végezték. A fizetésüket a munkáltatójuktól, rendszerint valamelyik egyetemről, kutatóintézetektől, és nem a kiadóktól kapták, ahogy a cikkeiket publikálni kívánó tudósok, kutatók is tipikusan valamelyik egyetem vagy kutatóintézet alkalmazásában álltak. A szerkesztők választották ki a cikkek bírálóit. A bírálók szintén ingyenesen, szakmai megtiszteltetésként végezték a feladatukat. A szerkesztők fogadták el a tudományos cikkeket publikálásra a bírálók véleménye alapján, majd ők is rendezték folyóiratszámokba a cikkeket. A szerzők régtől fogva nem kaptak jogdíjat a cikkekért, bár általában kizárólagos felhasználási jogot szerzett a kiadó. Gowers és társai állítása szerint

²⁰⁶ <https://gowers.files.wordpress.com/2012/02/elsevierstatementfinal.pdf> (utolsó megtekintés: 2018. január 28.).

ennek a rendszernek azért volt értelme a digitalizációt megelőző időkben, mert a kiadók jelentős, a kutatók, tudósok által nehezen elvégezhető feladatokat láttak el. A digitalizációval a szolgáltatás és ellenszolgáltatás ezen egyensúlya azonban megbomlott. A szedést felváltotta a számítógépes szerkesztőprogramok és a digitális nyomtatás használata, így napjainkban ezt a korábban fontos kiadói feladatot már maguk a szerzők végzik. A nyomtatási költségek az új technológiáknak köszönhetően lecsökkentek, továbbá szinte az összes tudományos folyóirat elérhetővé vált elektronikusan is, ami megoldotta a terjesztés problémáját. Ez, ha nem is tette ingyenessé a folyóiratkiadást, a költségeket rendkívül lecsökkentette. A szerkesztők, bírálók ennek ellenére továbbra is önkéntes alapon, ingyenesen végzik tevékenységüket, ahogy a szerzők sem kapnak továbbra sem jogdíjat. Jutalmuk pusztán az a szakmai dicsőség, hogy egy profitorientált kiadóvállalat elismert folyóiratának dolgozhatnak, abban publikálhatnak, miközben a folyóiratok ára folyamatosan növekszik a nagy kiadóvállalatok profitjával egyetemben.

Felmerül tehát a kérdés, hogy a kutatók, szerkesztők, bírálók miért teszik továbbra is lehetővé, hogy így működjön a tudományos kiadói rendszer. Miért nem hagyják ott a kutatók az ilyen módon működő, profitorientált kiadókat? A válasz az, hogy a tekintélyes folyóiratokhoz jelentős presztízs is társul, és bár ezeket a folyóiratokat nem a kiadók, hanem az ingyenesen dolgozó kutatók, szerkesztők, bírálók építik fel és működtetik, az olvasók szemében sajátos, más hasonló profilú folyóiratoktól eltérő jellegük alakul ki, amely „brand”-et nehéz lenne ismét felépíteni. A tudóstársadalom rendkívül gyorsan növekszik, miközben az egy kutatóra jutó kutatás-fejlesztési támogatás folyamatosan csökken. A kutatóknak, pláne pályájuk kezdetén, nem nagyon van más választásuk, mint elfogadni a feltételeket, és az egyéb előnyök reményében működtetni a rendszert úgy, ahogy működik. Megjegyzendő az is, hogy a kiadók folyamatosan növekvő árai közvetlenül nem érintik a kutatókat, mivel nem az olvasók, azaz a kutatók, hallgatók, hanem a könyvtárak, egyetemek, kutatóintézetek állják az előfizetési díjakat, így ha a hozzáférés egyébként biztosított, olvasóként kevésbé motiváltak, hogy szembeszálljanak a kiadókkal. Ez egyúttal azt is megmagyarázza, hogy miért eredménytelenek rendszerint az Elsevier-bojkotthoz hasonló akciók. Az Elsevier-bojkott példának okáért 15 000 kutatót mozgatott meg 2015-re (jelenleg 16 928 aláírónál tart), miközben 2014-ben 1,8 millió kutató szerette volna az Elseviernél publikálni az írását, és rekordösszegű profitot termelt a kiadó.²⁰⁷

²⁰⁷ Robert Cookson: Elsevier leads the business the internet could not kill. The Financial Times, 2015. november 15.: <https://www.ft.com/content/93138f3e-87d6-11e5-90de-f44762bf9896> (utolsó megtekintés: 2018. 02. 01.).

V. MIT TEHETÜNK? NÉHÁNY MEGOLDÁSI JAVASLAT

Mit tehetünk tehát, hogy a tudás és a tudományos információ szabadon hozzáférhető legyen? Szükség van-e egyáltalán a tudományos kommunikációt szolgáló szerzői művek kapcsán a szerzői jogi vagyoni jogosultságok védelmére? A tudományos kiadói ipar működésének visszasságait és a szerzői jogi rezsim rugalmatlanságát figyelembe véve úgy tűnik, hogy nem feltétlenül. Miként arra többek közt Steven Shavell is rámutat a tudományos művek copyrightvédelmének szükségességét firtató tanulmányában, a vagyoni jogok védelme mellett szóló érvrendszer valójában azon a hamis premisszán alapul, hogy a tudósok publikációs tevékenységét ezen művek gazdasági hasznosítása, az esetlegesen befolyó jogdíj motiválja.²⁰⁸ Bár ez bizonyos szellemi alkotások (pl. az iparjogvédelem által védett tudományos, műszaki alkotások vagy a szerzői jog területén a szépirodalom, a tankönyv stb.) esetében nagy valószínűséggel valóban így van, a tudományos könyv- és folyóiratkiadás világában ebben már távolról sem lehetünk annyira bizonyosak. A tudósok mindenekelőtt állami, üzleti vagy egyéb magántámogatásból, egyetemek, kutatóintézetek alkalmazottaiként végzik munkájukat, tudományos eredményeik pedig nem a magányos géniusz erőfeszítésének, hanem a tudományos közösség és a társadalom együttműködésének eredményei. Publikációs tevékenységüket elsősorban saját tudományos karrierjük előmozdítása, tudományos eredményeik közzlése érdekében, munkaköri kötelességként, és nem a tudományos műveik kapcsán őket megillető jogdíj által motiválva folytatják. Sőt, mint azt láttuk Larivière és szerzőtársai tanulmánya,²⁰⁹ valamint Gowers és társai kiáltványa²¹⁰ kapcsán, a kutatók (szerzők) rendszerint ingyenesen vagy maximum jelképes összegért cserében biztosítják a kizárólagos felhasználási jogot a kiadók számára, illetve dolgoznak ingyenesen a publikációk kiadásán, bírálatán. Így minden bizonnyal akkor is publikálnának, ha a szerzői jog alapján a tudományos művek szerzőit nem illetnék meg azok a vagyoni jogok, amelyeket napjainkban profitorientált kiadóvállalatok monopolizálnak.

Egy igazságosabb kiadói rendszer kialakításának nehézsége elsősorban a különböző érdekek összeegyeztetésének bonyolultságából adódik. Szerzői oldalról a legkedvezőbb az lenne, ha a tudósok ingyen vagy legalábbis minél olcsóbban a lehető legszínvonalasabb tudományos folyóiratokban, könyvkiadóknál publikálhatnának úgy, hogy még a jogdíjuktól is részesülnének, publikációik pedig a lehető legszélesebb olvasóközönséget érnék el. Fogyasztói/olvasói oldalról ezzel szemben az lenne ideális, ha a tudományos művek lehető-

²⁰⁸ Steven Shavell: Should Copyright of Academic Works be Abolished? *Journal of Legal Analysis*, 2. évf. 1. sz., 2010. március: doi:10.1093/jla/2.1.301, p. 315–317.

²⁰⁹ Vincent Larivière, Stefanie Haustein, Philippe Mongeon: The oligopoly of academic publishers in the digital era. *PLOS ONE*: doi:10.1371/journal.pone.0127502, p. 11–12

²¹⁰ I. m. (2016).

leg ingyenesen, könnyen lennének hozzáférhetőek a világ bármely pontjáról, bármely időpontban, bárki számára. Kiadói oldalról mindeközben a profitmaximalizálás a fő szempont, azaz az, hogy a lehető legkisebb ráfordítással a lehető legnagyobb hasznot termelje a kiadó. Ez egyrészt ütközik a szerzők esetleges jogdíjigényével, másrészt a szerzőknek és az olvasóközönségnek a publikálási költségek elhárítására irányuló igényével, valamint a fizikai műpéldányok terjesztése esetén a jó hozzáférhetőség igényével is, mivel ez korunk kiadói tevékenységének egyik legköltségesebb eleme.²¹¹

Kiadói oldalról, tekintettel arra, hogy a kiadók a jelenlegi rendszer fő hasznélvezői, érthető módon viszonylag csekély igény mutatkozik a változtatásra, profitabilitásuk megőrzése pedig elemi érdekük, bár a vázolt problémákat valószínűleg a kiadói oldalon lehetne a legkönnyebben orvosolni. Mint arról az üzleti modellekről szóló fejezetben már volt szó, a társadalmi nyomás hatására a nagy profitorientált tudományos kiadók az utóbbi években nyitottnak mutatkoznak az úgynevezett arany Open Access modell alkalmazására, amely alapján fix díj ellenében kerül publikálásra az adott mű, és válik rendszerint CC-NC licenc alapján ingyenesen elérhetővé. Ezenkívül hibrid megoldás is elképzelhető, amikor bizonyos idő eltelte után, az olvasók számára fizetős periódust követően válik ingyenesen elérhetővé a mű. A kiadók számára ugyanakkor a hosszú távú jövedelemforrást biztosító „olvasó fizet” modell a legkedvezőbb, és ezen belül is elsősorban a nagyméretű folyóiratcsomagokra (pl. Science Direct), folyóirat-archívumokra (pl. JSTOR) történő előfizetések, amit a *pay-per-view* alapú vásárlások költségének tudatos magasan tartásával bátorítanak.

Szerzői oldalról a helyzet ellentmondásos, mivel egyrészt vonzó a szerzők számára a többségében „olvasó fizet” modell alapján működő régi, elismert folyóiratokban való publikációval együtt járó presztízs, miközben a fejlett államokban foglalkoztatott, a publikációk többségét termelő kutatókat a közvetlen költségek valójában nem terhelik. Az előfizetések ugyanis többnyire intézményi előfizetések (nem magánszemélyeknek szánt konstrukciók). Másrészt a fejlett világ kutatóit is súlyosan érinti az ingyenesen végzett szerkesztői, bírálói munka, a jogdíj hiánya, ahogy az is, hogy a lehetséges olvasóközönségnél jóval szűkebb körhöz jutnak csak el a publikációk, és ez negatív hatással van a tudományos karrierjükre. A „szerző fizet” modellek elvileg megoldanák ezt a problémát, azonban az Open Access folyóiratok többsége még viszonylag fiatal, így esetükben a „brand” még nem került kiépítésre úgy, mint a régebbi folyóiratok esetében, a publikációs költségek pedig a szerzőket vagy támogatóikat terhelik (a támogatást szintén a szerzőknek kell megszerezni). A sikeres Open Access folyóiratokat ráadásul szintén felvásárolják a tudományos óriáskiadók a hagyományos folyóiratokhoz hasonlóan, így nem jelentenek kitörést a nagy kiadóvállalatok

²¹¹ A terjesztés kérdésével kapcsolatban megjegyzendő, nem véletlen, hogy azt tapasztalhatjuk, hogy még a fontosabb hazai, eredendően profitorientált tudományos könyvkiadók is, a kisebb, kifejezetten támogatásokból megélni kívánó kiadókról nem is szólva, címlistájuk jelentős részét egyáltalán nem terjesztik bolti forgalomban, azok kizárólag a kiadók honlapjáról, postai rendelés útján érhetőek el. Támogatásból finanszírozott művek esetén egy kiadó számára a terjesztés helyett gyakran jobban megéri, ha a műpéldányok egy raktár mélyén szép lassan komposztálódnak.

befolyása alól. Mindeközben a szerzők által fizetendő publikációs díj komoly összegekre rúghat. Egy 2007-es, Shavell által hivatkozott kutatás szerint egy tudományos cikk kiadásának költsége a 400 USA dollártól 8000 USA dollárig terjedt úgy, hogy a cikkek többsége 1000 és 4000 USA dollár közötti összegbe került. A legnagyobb Open Access folyóiratok 2008-ban 1250-től 3000 USA dollárt kértek egy cikk publikálásáért. A könyvek esetében egy 300 oldalnál nem hosszabb könyv Open Access kiadása 10 000 USA dollárba került, egy 300 oldalnál hosszabb mű ezzel szemben akár 20 000 USA dollárba is kerülhetett.²¹² Ezeket a költségeket a szerzők értelemszerűen nem vállalják át örömmel az olvasóktól. Az Open Access modell éppen ezért elsősorban a jól finanszírozott tudományágak számára lehet vonzó. Megfelelő finanszírozás hiányában azzal a veszéllyel járhat, hogy a publikációk száma visszaesik. A kutatás ugyanakkor mindenképpen nagymértékben megdrágul, mivel a kutatási pénzek jelentős részét a kutatási eredmények publikációjára kell elkülöníteni. Nem meglepő tehát, hogy a már többször említett Elsevier-bojkotthoz hasonló, a hagyományos kiadói struktúrával szembeszegülő kezdeményezések gyorsan elhalnak, és rendszerint hatás nélkül maradnak.²¹³ A tudományos közösség egy rossz, de működő rendszer lebontásáért nem szívesen hoz áldozatokat, vállal konfliktusokat.

Végezetül szólni kell még a tudáshoz, a tudomány legfrissebb eredményeihez hozzáférni igyekvő olvasóközönségről is, amely a tudományos könyv- és folyóiratkiadás kapcsolatrendszerének három oldala közül talán a legkiszolgáltatottabb. Mint azt láthattuk az előző fejezetben, a tulajdonvédelemmel szemben egyelőre meglehetősen gyenge a kulturális jogok érvényesülése, ahogy az olvasóközönség gazdasági alkupozíciói is meglehetősen rosszak, mivel a tudományos publikációkat nem bojkotálhatják addig, amíg a kiadói rendszer térdre nem kényszerül. A kizárólagos felhasználási jogot szerző kiadókkal szemben nincsenek igazán hatékony eszközeik. Legerősebb fegyverük talán a tudományos kalózkodás, amelynek segítségével a tudományos könyv- és folyóiratkiadás körül megfigyelhető problémák kérdése a nyilvánosság előtt tartható. Összességében azonban még a legnagyobb kalózoldalak forgalma is elenyésző a legális forgalomhoz képest. A Sci-Hub globális forgalma például a legális forgalom 5%-át sem éri el.²¹⁴ Magyarországon az EISZ-en keresztül bonyolódó legális forgalomnak a Sci-Hub forgalma mindössze körülbelül a 8%-át teszi ki.²¹⁵

Milyen lehetőségek állnak tehát rendelkezésünkre a probléma orvoslására? Hasonlóan a tudományos könyv- és folyóiratkiadói ipar üzleti modelljeihez, a megoldási lehetőségek vonatkozásában is beszélhetünk a gyakorlatban körvonalazódó „olvasó fizet” és „szerző fizet” megoldásokról. Valószínűleg egyiket sem tarthatjuk önmagában üdvöztető megoldásnak, azonban mégis eligazíthatnak bennünket az esetleges reformtörekvések lehetséges irányai

²¹² Shavell: i. m. (208), p. 317–318.

²¹³ Shavell: i. m. (208), p. 332–333.

²¹⁴ Bohannon: i. m. (204).

²¹⁵ <http://eisz.mtak.hu/index.php/hu/statisztika/150-statisztika-2017-1.html> (utolsó megtekintés: 2018. január 31.).

tekintetében. A megoldást a kiadói monopóliumok megtörése és az egyes könyv-, illetve folyóiratkiadói termékekhez, azok fogyasztói köréhez és a megváltozott fogyasztói szokásokhoz igazodó üzleti modellek jelentenék. A jogi szabályozás oldaláról pedig alighanem a kulturális jogok súlyának növelése és a tudományos kommunikációt segítő szabad felhasználások kiterjesztése bírna kedvező hatással.

Az elmúlt évek szakirodalma, így a jelen dolgozatban áttekintett szakirodalom is egyértelműen az Open Access mozgalmat tekinti gyógyírnak a tudományos könyv- és folyóiratkiadás kapcsán felmerülő problémákra. Érdeemes ugyanakkor megjegyezni, hogy a nagy kiadóvállalatok monopolizációs, profitmaximalizációs törekvései, a fogyasztóknak a digitális korban megváltozott igényeit figyelmen kívül hagyó üzleti modellek, valamint az erre való reakcióként megjelenő internetes szerzői jogi kalózkodás távolról sem csak a tudományos könyv- és folyóiratiparra jellemző problémák. Sőt, valójában nem is elsősorban a könyv- és folyóiratkiadást érintő (természetesen a tudományos könyv- és folyóiratkiadás kapcsán azt is), hanem sokkal inkább a tágran értelmezett média és kiadói ipar egészében, így például a filmiparban,²¹⁶ a szoftveriparban,²¹⁷ vagy akár a pornóiparban²¹⁸ jelentkező, akutnak nevezhető problémákról van szó. Szemben más szerzői jogi védelem alatt álló termékekkel, a könyvek, folyóiratok vonatkozásában kiterjedt könyvtári hálózat áll rendelkezésre, amely szinte az egész világot lefedi, így a könyv- és folyóiratkiadás termékeinek egy jelentős részéhez mindenki hozzáférése többé-kevésbé biztosítva van. Feltéve, hogy ennek a könyvtári hálózatnak nem olyan speciális igényeket kell kielégítenie, mint amilyen a tudományos kommunikáció. A könyv- és folyóiratkiadói ipar ágazatai közül jó néhány (mint amilyen például a szépirodalmi vagy az általános fogyasztói könyvkiadás is) ráadásul kockázatos, munkaigényes, intuíciót igénylő tevékenység, amely nem kedvez az óriásvállalatok szükségszerűen hierarchizált szervezeti felépítésének, rugalmatlan döntési mechanizmusainak, éppen ezért mindezedáig többségében sikeresen ellenállt a monopolizációs törekvéseknek. Termékeik személyes jellegéből adódóan továbbá nagyrészt védettek a szerzői jogi kalózkodás ellen is. Aki szeretne egy példányt a Harry Potter sorozatból, az nagy valószínűséggel meg fogja vásárolni a könyveket, és nem fénymásolatot rak ki a könyvespolcra. Ugyanez a filmek, zeneszámok, szoftverek stb. esetében már távolról sem igaz.

A média- és kiadói ipar egyéb, a digitális átalakulás és a szerzői jogi kalózkodás által érintett területei természetesen – hasonlóan a tudományos könyv- és folyóiratkiadói iparhoz – kialakították a maguk válaszait a digitális kor és a szerzői jogi kalózkodás által jelentett kihívásokra. Megoldásaik azonban, tekintettel arra, hogy nem hivatkozhattak a közjó és a tudomány fejlődésének szolgálatára (szemben a tudományos kiadói iparral), általában pia-

²¹⁶ Sajó Dávid: Nyíltan világralomra tör a Disney: https://index.hu/kultur/media/2017/12/15/fox_disney_marvel/ (utolsó megtekintés: 2018. 02. 01.).

²¹⁷ Rich Stanton: The Steam machine: Valve's plan to dominate PC gaming: <https://www.theguardian.com/technology/2014/jan/16/the-steam-machine-valve-pc-gaming> (utolsó megtekintés: 2018. 02. 01.).

²¹⁸ Bolcsó Dániel: Már a pornóipar se a régi: https://index.hu/tech/2016/04/02/pornoipar_pornopiac_internet_minidgeek/ (utolsó megtekintés: 2018. 02. 01.).

ci alapú, a fogyasztói szokásokhoz alkalmazkodni kívánó megoldások. Törekvéseik sokkal inkább új innovatív és hatékony üzleti megoldások kidolgozására, mintsem a status quo fenntartására irányulnak. Egy részük mindazonáltal jól adaptálható a tudományos kiadói ipar viszonyaira is. Ilyen „olvasó fizet” alapú megoldás például az kölcsönzési rendszer, amellyel a 2010-ben indult DeepDyve²¹⁹ kísérletezik 2010 óta. Üzleti modellje rendkívül alacsony díj ellenében (1-2 USA dolláros) történő rövid idejű (pár napos) teljes szöveges folyóiratcikk-kölcsönzéseken alapul.²²⁰ A Valve üzleti modellje a játékszoftverek terén nagyon hasonló alapgondolaton nyugszik, mivel lényege, hogy a független fejlesztők által fejlesztett játékszoftvereket olcsónak számító, 4-5 eurós áron nagy tételben értékesíti Steam elnevezésű online felületén. Az elektronikus könyv- és folyóiratpiacnak komoly problémája a tudatosan, mesterségesen magasan tartott ár, amelynek eredményeként gyakran a fizikai műpéldány megvásárlása szállítási költséggel együtt is lényegesen olcsóbb, mint az elektronikus verzióé, holott az e-könyvek és elektronikus folyóiratcikkek olcsón, de nagy tételben történő értékesítése életképes üzleti modellnek bizonyulhatna. A Valve üzleti modellje tanulságos abból a szempontból is, hogy a játékszoftverek fejlesztői további, a játékelményt fokozó, a játék hosszát növelő letölthető tartalmakat, kiegészítőket is forgalomba hozhatnak a Steam felületen az alapjátékon felül 1-2 eurós áron, így ugyanannak a játéknak a továbbfejlesztése hosszú távon is jövedelemforrást biztosít. A német Paradox Entertainment például kifejezetten erre a Steam felületre épülő üzleti modellre specializálódott. Egyes játékszoftverei több év fejlesztést követően akár 300-400 euróba is kerülhetnek az összes letölthető tartalommal együtt, amelyeket fokozatosan több év alatt értékesít a felhasználóknak (akiknek így nem tűnik fel, hogy összességében mennyit is költöttek az adott szoftverre). Ilyen drága játékszoftverek hagyományos kiskereskedelmi forgalma életképes üzleti modellként elképzelhetetlen lenne. A tudományos kiadói ipar világában a szakkönyvek, a referenciaművek és a tankönyvek kapcsán fordul elő jelenleg az alapkönyvhöz rendelt, külön megvásárolható multimédiás tartalmak értékesítése, de ez az üzleti modell még gyerekcipőben jár.²²¹

A tudományos közösség igényeire megfelelően reagáló szolgáltatás esetén maga a tényleges alap szerzői mű nem a fő jövedelemforrás, így rendkívül olcsón vagy akár ingyenesen is hozzáférhetővé tehető. Éppen ezért megfontolandó lehet a tudományos munkát segítő keresési, szöveg- és adatbányászati szolgáltatásokra épülő üzleti modell is a szerzői művek ingyenes vagy rendkívül alacsony áron történő hozzáférhetővé tétele mellett. Az egyre növekvő mennyiségű tudományos publikációra tekintettel az ilyen jellegű szolgáltatások fejlesztésére mindenképpen szükség van, ahogy az is megjegyzendő, hogy már Magyarországon is létezik hasonló működő példa. A Wolters Kluwer Jogtár szolgáltatása ugyanis

²¹⁹ <https://www.deepdyve.com> (utolsó meglátogatás: 2018. 02. 01.).

²²⁰ John S. Haynes: Development of journal publishing business models and finances. In Robert Campbell, Ed Pentz, Ian Borthwick (szerk.): Academic and Professional Publishing. Chandos Publishing, Oxford UK, 2012, p. 151.

²²¹ Frances Pinter, Laura White: Development of book publishing business models and finances. In Campbell, Pentz, Borthwick: i. m. (2020), p. 186–188.

lényegében ugyanezen az elven alapul. A jogszabályok nem védettek a szerzői jog által, és elvileg bárki számára hozzáférhetőek, azonban a szövegtörzs mérete, az egyes jogszabályok közti kapcsolatok bonyolultsága szükségessé teszi olyan szolgáltatások létét, amelyek segítenek a jogszabályanyagban történő keresésben, annak rendezésében, a változások követésében.

Az Open Access modellekről már többször ejtettünk szót, így ezekre csak röviden, összefoglaló jelleggel visszatérve, beszélhetünk úgynevezett arany és zöld Open Access modellekről. Mint arról volt szó, a tudományos kiadói ipar elsősorban az arany Open Accesset karolta fel, amelynek lényege abban áll, hogy a szerző vagy támogatója finanszírozza a kiadó által szabott publikációs díjat, cserébe azonban vagy egy bizonyos idő elteltét követően, vagy a publikációt követően azonnal ingyenesen, rendszerint CC-NC licenc alapján elérhetővé válik a mű bárki számára. A zöld Open Access modell ezzel szemben a tudományos művek „preprint” verzióinak bárki által elérhető online archívumokba való feltöltésén alapul. Nincs mögötte üzleti modell, és kérdéses, hogy az ilyen közzétételek egyáltalán publikációnak minősülnek-e a szó hagyományos értelmében (szerzői jogi értelemben természetesen nyilvánosságra hozatalként értelmezendő). Pozitívumaik ellenére valószínűtlen, hogy teljesen ki tudnák váltani az „olvasó fizet” modellt a tudományos könyv- és folyóiratkiadásban a fentiekben már részletesen tárgyalt okokból kifolyólag.

VI. ÖSSZEZÉS

A tanulmány kiindulópontja az a gondolat volt, hogy az elmúlt évtizedekben az oktatás és a tudomány expanziója, valamint társadalmi, gazdasági súlyának rendkívüli megnövekedése átalakította a tudomány szerepét a társadalomban, megnövelve a tudományos kommunikáció akadálymentességének, a tudományos eredményekhez való hozzáférés szabadságának jelentőségét a társadalom széles rétegei számára. A tudomány megváltozott társadalmi szerepére, a fogyasztási szokások átalakulására azonban a tankönyv-, illetve a tudományos könyv- és folyóiratkiadói ipar nem volt képes, illetve vélt vagy valós gazdasági érdekeit szem előtt tartva nem volt hajlandó megfelelően reagálni. Ehelyett a status quo jogi eszközökkel történő védelmére, a történetileg kialakult, a tudományos közösség ingyenes munkáján alapuló tudományos kiadói modell fenntartására törekedett, ami különösen az alacsony jövedelmű országokban élők számára, de a fejlett államokban élők jelentős része számára is nehézkessé és rendkívül drágává tette a legfrissebb tudományos eredményekhez való hozzáférést, a tudomány vérkeringésébe, a tudományos kommunikációba való becsatlakozást. Ez a tankönyvekhez, illetve tudományos publikációkhoz való hozzáférés alternatív módzatainak kialakulását, azok feketepiacának létrejöttét segítette elő, amely helyzet valószínűleg elsősorban nem jogi represszióval, hanem a tudományos kiadói rendszer újragondolása, reformja révén orvosolható. A dolgozatban e hipotézis minden egyes elemét megvizsgáltuk

a rendelkezésre álló keretek között, a fenti álláspontot statisztikai adatokkal, jogi érvekkel és szakirodalmi hivatkozásokkal támasztva alá.

Statisztikai adatok és a vonatkozó szakirodalmi álláspontok ismertetésének segítségével tekintettük át a mára több millió kutatóból, illetve több száz millió hallgatóból, gyakorlati szakemberből álló globális tudományos közösség kialakulásának folyamatát, amely napjaink nemzetközi felsőoktatási tankönyv-, illetve tudományos könyv- és folyóiratkiadói iparának piacát jelenti. A tudomány finanszírozásában évtizedek óta egyre növekvő szerepet vállalnak a piaci szereplők, és ez arra is nagy hatással volt, ahogy ma a tudományos tudásra tekintünk. A tudás immár árucikk. Hozzáférhetővé tétele, valamint a tudományos kommunikáció csatornáinak biztosítása konzervatív becslések szerint is éves szinten több tízmilliárd dolláros, kiemelkedően profitábilis üzlet a mára nagyjából féltucat profitorientált óriási kiadó által uralt globális STEMS könyv- és folyóiratkiadói ipar számára. A folyamatosan emelkedő előfizetési díjakkal napjainkban már a könyvtárak, intézmények is gyakran csak konzorciumokba tömörülve tudnak megbirkózni. A tudományos ismereteket közvetítő médiumokkal kapcsolatban a fogyasztási szokások is megváltoztak. Eszerint a tudományos műveket korunkban jelentős részben nem egyéni-eredeti szerzői művekként, önálló irodalmi alkotásokként olvassák, hanem egyre bővülő adatfolyam részeként, inkább a főbb trendeket, mintsem a részleteket figyelve. A tudományos könyv- és folyóiratkiadás üzleti modelljeinek áttekintése kapcsán láthattuk, hogy a kiadók az elmúlt évtizedekben lezajlott változásokra reagálva igyekeznek a könyveket, folyóiratokat, tankönyveket és referenciaműveket minél kiterjedtebb elektronikus szolgáltatáshalmazzá átalakítani, miközben a folyamatos kritikák hatására számos területen teret nyernek a különböző Open Access modellek. Érintettük a nagy nemzetközi tudományos kiadóvállalatok, valamint a tudományos „kalózok”, illetve a tudományos kiadók üzleti magatartásával elégedetlen tudományos közösség között kialakult konfliktus néhány fontosabb mozgatórugóját is, mint például a regionális jövedelmi egyenlőtlenségeket, valamint a kalózdolaloknak a legális alternatíváknál gyorsabb, kényelmesebb és szélesebb körű elérhetőségét is.

Szerműgyre vettük azokat a kritikákat, amelyek a tudományos kiadói ipart érték az elmúlt évtizedekben. E kritikák alapvetően háromirányúak. Egyrészt a különböző nemzetközi egyezményekben foglalt kulturális jogokra hivatkozva a társadalmi igazságosság, a tudáshoz való hozzáférés szabadságának fontosságára, valamint a rendelkezésre álló szabad felhasználások elégtelenségére hívják fel a figyelmet, másrészt szakmai oldalról a tudományos kiadói ipar működésének kizsákmányoló jellegét, a kiadók részéről hozzáadott érték hiányát támadják, harmadrészt pedig a kiadói ipar által alkalmazott technikai, másolásvédelmi megoldások, szerződési feltételek nehézségére, a tudományos kiadók üzleti modelljeinek elavultságára mutatnak rá. A kiadók eljárása, azt szigorúan jogpozitívista szemszögből szemlélve, vitathatatlanul jogszerű, figyelembe véve azonban a tudomány szerepének átalakulását és a tudományos kiadói ipar működését, lényegét tekintve mégis megalapozottnak tűnik. A szerzői jogi szabályozás nehézkesen alkalmazható korunk digitális világában (és

különösen a tudományos kommunikáció által megkövetelt volumenben), értelmezése pedig időnként még az Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlatában is ellentmondásos. A releváns nemzetközi emberi jogi egyezmények, a specializált nemzetközi és uniós szerzői jogi normák áttekintése során láthatjuk, hogy a tulajdonvédelem és a kulturális jogok összeközléséből rendre az előbbi kerül ki győztesen, és ez tükröződik a hatályos magyar szabályozásban is. A hatályos magyar szerzői jogi törvényben a szerzőt megillető vagyoni jogokhoz képest a tudományos tevékenységet, a kultúrához való hozzáférést szolgáló szabad felhasználások meglepően erőteljesek, dogmatikai értelemben nem a vagyoni jogokkal egyenrangú esetkörök, hanem pusztán szűk körben alkalmazható, tartalmilag sem kielégítő kivételek. Figyelemre méltó például, hogy a magáncélú többszörözésnek mind a magánszemélyekre, mind a bizonyos kedvezményezett intézményekre vonatkozó változata olyan anakronisztikus technológiai korlátozások alá esik (kézzel, írógéppel való másolás, a hozzáférhetővé tétel lehetőségének kizárólag a kedvezményezett intézmény helyiségében lévő számítógépes terminálra való korlátozása), amelyek e szabad felhasználások kiterjedt alkalmazását meglehetősen valószínűtlenné teszik. A hatásos műszaki intézkedés feloldása, melyet az ilyen módon védett szerzői mű szabad felhasználására jogosult kedvezményezett kérhet a szerzői jogi jogosulttól, olyannyira nem találkozik a fogyasztói igényekkel, hogy kapcsolódó jogeset a jogi lehetőség 2003-as bevezetése óta nem fordult elő.

A tudományos kiadói ipar működésének visszasságaira, valamint a fogyasztási szokások megváltozására vonatkozó kritikákkal kapcsolatban szintén kijelenthető, hogy megállják a helyüket. A tudományos folyóiratok, könyvkiadók szerkesztői, bírálói, szerzői jórészt ingyenesen, önkéntes alapon, legfeljebb jelképes honoráriumért végzik munkájukat, miközben a technológiai fejlődés, a digitális átalakulás, az internet elterjedése a hagyományos kiadói feladatokat tette szinte bárki számára elvégezhetővé, ami felvetette a kérdést, hogy indokolt-e egyáltalán az a kiterjedt szerzői jogi védelem, amellyel a kizárólagos felhasználási jogot szerző kiadóvállalatok napjainkban rendelkeznek.

Megvizsgálva a tudományos kommunikációban szerepet vállaló feleket, a kiadók, a szerzők és a tágabb olvasóközönség pozícióit, valamint a kapcsolódó szakirodalmi álláspontokat, el kellett fogadni, hogy a kutatók, akiknek tevékenységét a társadalom vagy a piaci szereplők finanszírozzák, és akik munkaviszonyban, munkaköri kötelességként, karrierjük előbbre vitele céljából végzik publikációs tevékenységüket, akkor is publikálnának, ha a tudományos publikációkhoz kapcsolódó vagyoni jogaik nem lennének védve. A jelenlegi rendszerben is minimális ellentételezés fejében vagy ingyenesen biztosítják a kiadók számára műveik kizárólagos felhasználási jogát. A szerzői jog a tudományos kiadói piac sajátosságaival együtt hatva lehetővé tette, hogy mára néhány jelentős tudományos kiadó a tudományos kommunikáció egy jelentős része fölött oligopóliumot tudott kialakítani. A vagyoni jogok védelme megszüntetésének meglehetősen radikális javaslata mellett, amely a tudományos könyv- és folyóiratkiadás egészének Open Access modellre történő áttérését jelentené (vagy jogsza-

bályi változást igényelne), röviden szóltunk néhány ígéretes, az „olvasó fizet” modellhez kapcsolódó új modellről is.

Összességében tehát e sorok szerzője igazolva látja hipotézisét, amely szerint a szerzői jog napjainkban nem biztosítja a tudományos kommunikációnak, a tudáshoz, a kultúrához való hozzáférésnek azt a szabadságát, melyet a jogalkotó elvi szinten ígér, és ami a tudomány megfelelő működését, illetve a társadalom érdekeit szem előtt tartva, szükséges lenne. A probléma azonban nem kifejezetten szerzői jogi. Működőképes kiadói rendszer lenne kialakítható a tudományos, oktatási célú szabad felhasználások minimális kiterjesztése mellett is, ehhez azonban a kiadói oligopólium megtörésére és új, a felhasználói igényeknek jobban megfelelő üzleti modellekre lenne szükség. Szerencsénkre, ilyen új modellek kialakítására a tágran vett média- és kiadói iparban számos példa található, így a tudományos könyv- és folyóiratkiadás reformja nem jelentene ugrást az ismeretlenbe.